

**UCHWAŁA NR .....
RADY GMINY SIEDLCE**

z dnia ..... 2017 r.

w sprawie przyjęcia Programu opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020.

Na podstawie art. 18 ust 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) Rada Gminy uchwala, co następuje :

§ 1.

Przyjmuje się Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, stanowiący załącznik nr 1 do uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Siedlce.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

§ 4.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020 podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodnicząca Rady Gminy

Elżbieta Łęczycka

Załącznik do Uchwały
Rady Gminy Siedlce
z dnia ..... 2017 r.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017-2020

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu o pieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017	14
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie na lata 2004 - 2020	16
4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do roku 2020	20
4.1.4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2030	20
4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami	21
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030	21
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2014	24
4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012 – 2015	27
4.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020	29
4.2.5. Strategia Rozwoju Powiatu Siedleckiego na lata 2015 - 2020 z perspektywą do 2025	30
4.2.6. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Siedleckiego na lata 2016-2019 z perspektywą na lata 2020 – 2023	31
4.2.7. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Siedleckiego na lata 2005 – 2013	33
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	34
5.1. Strategiczne celi polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami	34
5.1.1. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2009 – 2013	34
5.1.2. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2015-2018 z perspektywą do roku 2022 (projekt)	34
5.1.3. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Siedlce na lata 2005 – 2013	35
5.1.4. Plan Odnowy Miejscowości Chodów na lata 2010-2018	35
5.1.5. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Siedlce	36
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Siedlce	40
5.2.1. Archeologia	40
5.2.2. Osadnictwo	41
5.2.3. Zabytkowe układy drożne	42
5.2.4. Układy ruralistyczne	43
5.2.5. Zabytki sakralne	43
5.2.6. Założenia rezydencjonalne	44
5.2.7. Budownictwo	45

5.2.8. Zabytki techniki	46
5.2.9. Cmentarze	46
5.2.10 Miejsca pamięci poza cmentarzami	47
5.2.11. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne	48
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	48
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	48
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	49
5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	50
5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe	50
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	50
5.5. Obiekty prawnie chronione i wpisane do rejestru pomników przyrody	50
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	53
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	54
7. Założenia programowe	58
7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami gminy Siedlce	58
7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami	58
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	61
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	64
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	65
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	67
Spis tabel	69
Materiały na których oparto opracowanie	69
Załączniki	70

1. Wstęp

Gmina Siedlce powołana została w 1973 roku decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie [Uchwała z dnia 1 grudnia 1972 roku, Nr XX/93/72, Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie w sprawie powołania Gminy Siedlce]. Gmina Siedlce położona jest w środkowej części powiatu siedleckiego, leżącego we wschodniej części województwa mazowieckiego. Obszar gminy rozciąga się wokół miasta Siedlce i zajmuje powierzchnię 141,5 km². Liczba mieszkańców wynosi ok. 17.500. Gmina Siedlce położona jest w obszarze, Siedlecko-Węgrowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz Europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000. Przez teren gminy przebiegają ważne szlaki komunikacyjne: międzynarodowa trasa A2 Paryż – Moskwa; droga krajowa nr 63 Łomża - Siedlce – Sławatycze; drogi wojewódzkie: nr 696 Siedlce - Węgrów – Wyszaków; nr 698 Siedlce – Mordy – Terespol; nr 803 Siedlce – Skórzec – Stoczek Łukowski.

Program opieki nad zabytkami gminy Siedlce został opracowany zgodnie z Poradnikiem Metodycznym Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa). Program opieki nad zabytkami gminy Siedlce jest kompendium podstawowej wiedzy nt. dziedzictwa kulturowego, cytuje, streszcza i omawia dokumenty programowe ochrony zasobów i dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym, wojewódzkim i powiatowym, a także wewnętrzne sporządzone na poziomie gminy. Opracowana jest w nim charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz wskazane obiekty objęte prawnymi formami ochrony i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków zaktualizowanej w marcu 2017 roku. Program zawiera ocenę stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz analizę SWOT, która pozwala na określenie podstawowych priorytetów programu opieki nad zabytkami oraz kierunków działań i zadań realizowanych w ramach przyjętych priorytetów. Omówione jest też instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami, źródła jego finansowania oraz realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jako element polityki samorządowej, jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Powinien służyć podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta powinna przynieść korzyści lokalnej społeczności oraz zachować dziedzictwo kulturowe, które przekazały nam poprzednie pokolenia.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2016r., poz. 446 ze zm.) Gminy w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)

Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania i inne.

Celem opracowania Programu opieki nad zabytkami gminy Liw zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (Konstytucja RP art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86).

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)

Definicja zabytku (art.3)

Zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków (art. 4)

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5)

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Obiekty podlegające ochronie (art. 6.1 i 6.2)

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - krajobrazami kulturowymi,
  - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - dziełami architektury i budownictwa,
  - dziełami budownictwa obronnego,

- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy i sposób ochrony zabytków (art. 7)

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o

zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego prowadzi mazowiecki wojewódzki konserwator zabytków (art. 8).

Rejestr zabytków nieruchomości (art. 9)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

2. W trybie określonym w ust. 1, do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomości.

3. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.

4. Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości.

5. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Rejestr zabytków ruchomych (art. 10)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

2. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11).

Rejestr zabytków archeologicznych

Zabytkiem archeologicznym, zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności

człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek archeologiczny wpisuje się do rejestru w takim samym trybie jak zabytek nieruchomy, omówiony wyżej.

Ochrona zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego (art. 18).

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18.1).

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę (art. 19.1):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19.1a):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1 (art. 19.2)

W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20).

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16)
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18)
- obowiązek prowadzenia przez Wójta Gminy gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust.4)
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art. 71)
- prawo ubiegania się przez gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73)
- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81)
- sporządzanie przez Wójta Gminy i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Wójt Gminy przedstawia sprawozdanie Radzie Gminy (art. 87).

Organy ochrony zabytków

W myśl art. 89 Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z art. 90 Ustawy, Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:

- 1) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 2) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 3) podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- 4) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- 5) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- 8) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- 9) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- 10) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- 11) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”;
- 12) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- 13) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 14) podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z art. 91.4., Ustawy, do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- 2) sporządzenie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 399),
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2010, Nr 118, poz. 797),
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 5 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, Nr 212, poz. 2153),
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2015 r., poz. 1789),
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011r., Nr 113, poz. 661),
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004, Nr 124, poz. 1302),

- 7) Rozporządzenie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011r., Nr 89, poz. 510);
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004, Nr 75, poz. 706),
- 9) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- 10) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),
- 11) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. , Nr 30, poz. 259),
- 12) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1304, ze zm.).

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

Wśród pozostałych aktów prawnych regulujących kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wymienić należy:

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 446, ze zm.)
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016, poz. 778 ze zm.)
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz.2255)
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.)
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651, ze zm.)
6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2016r., poz. 2147)
7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 406 ze zm.)
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 ze zm.)
9. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 987, ze zm.)
10. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642, ze zm.).

11. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2011 r., nr 123, poz. 698 ze zm.).
12. Ustawa z dnia 9 października 2015 r., o rewitalizacji (Dz. U. z 2015 r. poz. 1777)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Krajowy Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017.

W/w *Program* został przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r. Jednym z celów Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017, jest ujednoczenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym, co ułatwi skoordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na ochronie zabytków, tj.: organów konserwatorskich, instytucji kultury i osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w dokumencie i uwzględnionym na każdym etapie prac, są tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych.

Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Postulowane zmiany obecnie funkcjonującego systemu organizacyjnego ochrony zabytków w Polsce powinny zmierzać w pierwszym rzędzie do zapewnienia spójnego organizacyjno-finansowego i merytorycznego nadzoru na służbami konserwatorskimi,

skupionymi w ręku Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest tego rodzaju dokumentem strategicznym, w obszarze ochrony zabytków, przyjętym przez Radę Ministrów. Głównym celem programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Będzie on realizowany za pośrednictwem celów szczegółowych:

1) Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomości;
- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego”;
- wypracowanie jednolitych standardów działań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomości;
- wzmocnienie ochrony krajobrazu kulturowego;
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
- przygotowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków;
- realizacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2) Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków (chodzi o osiągnięcie większego efektu niż wynika to z sumy podjętych działań):

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich sąsiedztwie;
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3) Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji:

- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”, Faro 2005;
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

Wdrażanie programu zakłada ścisłą współpracę Generalnego Konserwatora Zabytków (działającego w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego), wojewódzkich konserwatorów zabytków, urzędu obsługującego ministra kultury i dziedzictwa narodowego, urzędów wojewódzkich oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Narodowego Muzeum Morskiego – instytucji wdrażających program.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z zapisami Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017. Znajduje to odzwierciedlenie w wytyczonym celu szczegółowym: Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji, realizowanym przez:

- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie na lata 2004 - 2020.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” przyjęto w 2005 roku. Powyższe dokumenty należy rozpatrywać łącznie. Służą one wdrożeniu Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego.”

W pierwszej kolejności zostanie omówiony dokument zasadniczy, tj. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, a następnie, jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.”

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia związane z funkcjonowaniem kultury. W ramach prac nad Dokumentem określono nową misję, którą w ramach przedstawionych założeń do strategii, wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy. Misją tą jest: *Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.*

Omawiany dokument wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,

- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego.
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć.
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury.
- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorzady terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach. Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.
- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych

produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania są:

- promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
- wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
- Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
- Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorzady powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).
- W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu i instytucji kultury powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i została przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata

2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków.

Działania podejmowane w ramach Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 prowadzić powinny do następujących efektów:

- Zmniejszenie dysproporcji w dostępie do kultury w regionach.
- Zwiększenie udziału kultury w PKB
- Zwiększenie liczby MSP oraz liczby zatrudnionych w przemysłach kultury
- Radykalna poprawa podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków
- Stworzenie markowych produktów turystyki kulturowej
- Wykształcenie więzi pomiędzy kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

Cele Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 obejmują:

Cel strategiczny – nadrzędny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząsteczkowe – uzupełniające: wśród dwunastu celów wymieniono w punkcie czwartym: Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Cele cząstkowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych, jednym z nich jest dziedzictwo kulturowe.

Cele operacyjne Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 określa 11 programów operacyjnych Ministra Kultury. Programy operacyjne stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Wśród nich na pozycji dziewiątej wymieniono: Ochronę i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Priorytet drugi programu koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych. Program jest zgodny z Narodowym Programem Kultury: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego

oraz Rozwój instytucji artystycznych i stanowi ich uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków Ministra Kultury.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zgodny z określonym na lata 2004 – 2020 programem, operacyjnym Ministra Kultury: Ochrona i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego, który realizowany jest w ramach priorytetu: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki.

4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020, została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 26 marca 2013 r. Głównym celem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe. Czwarty z tych celów, to jest „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”, dotyczy ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W Strategii podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z zapisami Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020. Znajduje to odzwierciedlenie przede wszystkim w sformułowanym działaniu: ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r., została przyjęta Uchwał Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r., będzie wdrażana poprzez realizację celów szczegółowych. W szczególności ważne są zadania wskazane w celu 4 i celu 6 *Koncepcji* - w odniesieniu do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013- 2016.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski. Kierunki działania:

4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych krajobrazowych.

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej.

Cel 6. Przywrócenie i utwalenie ładu przestrzennego.

Zakres: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zgodny z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r. w zakresie: uwzględniania zagadnień ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów - realizowanym w Celu 6. Przywrócenie i utwalanie ładu przestrzennego.

4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku, Innowacyjne Mazowsze, została przyjęta Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r.

Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Przez strategię rozumie się wybór takiej drogi rozwoju i wynikających z niej działań, aby osiągnąć w maksymalnym stopniu realizację celu, uznanego w danej strategii za nadrzędny (główny). Strategia uwzględnia także hierarchizację poszczególnych działań i problemów według stopnia ich ważności, co ma znaczenie w przypadku ich kolizji. Określa też priorytety, co warunkuje skuteczność wykorzystania posiadanych środków i zasobów. Wskazanie najważniejszych problemów daje podstawę do wykorzystania ustaleń strategii jako narzędzia koordynacji działań samorządu województwa i ich integracji wokół realizacji najważniejszych dla regionu celów.

Istotą strategii jest wskazanie celów rozwojowych, których realizacja zapewni utrzymanie trwałego rozwoju. *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* dotyczy wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego regionu. Wskazuje działania, które należy realizować, aby osiągnąć przyjęte cele rozwojowe. Cele rozwojowe podporządkowane są wizji województwa: *Mazowsze to region spójny terytorialnie, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.*

Z uwagi na duże zróżnicowanie przestrzenne rozwoju województwa mazowieckiego, konieczne jest prowadzenie polityki zmniejszającej te dysproporcje. Nadrzędnym (głównym) celem *Strategii* jest: *Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie*. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez przyspieszenie wzrostu gospodarczego, generowanego przez rozwój produkcji i przemysłu ukierunkowanego na eksport, szczególnie w branży średniozaawansowanych i zaawansowanych technologii.

Cel główny wynikający z wizji województwa jest możliwy do osiągnięcia poprzez realizację działań priorytetowego celu strategicznego, wzmacnianego działaniami podporządkowanymi celom strategicznym oraz ramowym celem strategicznym.

Wyodrębniono sześć obszarów tematycznych: gospodarka, ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu i produkcji (priorytetowy cel strategiczny), przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka oraz kultura i dziedzictwo.

W dalszej części dokumentu omówiono diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej i potencjał województwa mazowieckiego, wyodrębiając kulturę i dziedzictwo. Zawarto informacje o różnych grupach zabytków a następnie dokonano analizy SWOT, w której wśród mocnych stron wymieniono:

- bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej
- bogate i różnorodne tradycje kulturowe
- liczne podmioty prowadzące działalność kulturalną, w tym instytucje krajowe
- duży ruch turystyczny w skali kraju, w tym zwłaszcza w Warszawie
- liczne imprezy kulturalne
- wysoka w stosunku do krajowej aktywność społeczna w zakresie opieki i ochrony wartości kulturowych.

Wśród słabych stron wymieniono m. in.:

- niskie poczucie tożsamości regionalnej
- zły stan techniczny obiektów zabytkowych
- niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu
- niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu
- niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna.

Wśród szans wymieniono, m.in.:

- wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB
- rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami
- wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki

- zwiększenie zainteresowania turystyką w regionie w wyniku organizacji wydarzeń kulturalnych i sportowych o charakterze międzynarodowym.

Wśród zagrożeń wymieniono, m. in.:

- niewystarczający poziom finansowania kultury
- brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami
- brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego
- słaba promocja kultury w kraju i zagranicą.

W dalszej części *Strategii* stwierdzono, że osiągnięcie celu ramowego, jakim jest: *Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia*, będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej;
- Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

W uszczegółowionych kierunkach działań, w ramach upowszechniania kultury i twórczości, podkreślono, że wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności.

Skuteczność wdrażania i realizacji celów określonych w *Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* będzie podlegała monitorowaniu i ewaluacji. Monitorowanie i ewaluacja wskaźników realizacji *Strategii* ma na celu weryfikację skuteczności działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego. Za monitorowanie odpowiedzialne będzie Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie. Co najmniej raz w roku wydawany będzie raport z realizacji *Strategii*, zawierający ocenę działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego w zakresie realizacji *Strategii*.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zbieżny z jednym z sześciu obszarów tematycznych, jakim jest: Kultura i dziedzictwo oraz celem ramowym: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia, który będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2014.

Projekt aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego przyjął Zarząd Województwa Mazowieckiego w dniu 11 czerwca 2013 r. Natomiast Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą 180/14 w dniu 7 lipca 2014 r. Określa on podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Formuluje kierunki polityki przestrzennej, które wraz z uwarunkowaniami przestrzennymi uwzględnia się w programach rozwoju i programach operacyjnych województwa. *Plan* jest elementem regionalnego planowania strategicznego; jego ustalenia stanowią transpozycję na układ przestrzenny ustaleń *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*. W systemie planowania przestrzennego pełni on funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym, a planowaniem miejscowym.

Celem Planu jest określenie polityki przestrzennej dla województwa mazowieckiego, polegającej na:

- *rozmieszczeniu w przestrzeni inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym zgodnie z kierunkami polityki przestrzennej w oparciu o cele i zasady zagospodarowania przestrzennego województwa;*
- *ukierunkowaniu działań dotyczących rozwoju gospodarczego, postępu cywilizacyjnego, kultury i ochrony środowiska, poprzez uwzględnianie uwarunkowań, szans i zagrożeń wynikających ze zróżnicowanych cech przestrzeni województwa;*
- *wpływności na zachowania przestrzenne podmiotów gospodarujących w przestrzeni, tak aby były one zgodne z ogólnymi celami rozwoju województwa.*

Plan przyjmuje ustrojową zasadę zrównoważonego rozwoju województwa, rozumianego jako taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania podstawowych potrzeb zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Między innymi wśród wielu zasad przyjęto: zasadę komplementarności ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu polegająca na tworzeniu pasm przyrodniczo-kulturowych.

W dokumencie stwierdzono, że ochrona dziedzictwa kulturowego jest częścią procesu kształtowania zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzennego w województwie i tożsamości kulturowej. Ustalenia *Zintegrowanej polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej* obejmują:

- zarządzanie zasobami dziedzictwa, ochronę i eksponowanie przestrzennych

świadczeń dziedzictwa, zwłaszcza najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej regionu;

- kształtowanie walorów krajobrazowych województwa oraz ochronę przestrzeni posiadających unikatowe lub specyficzne dla regionu walory krajobrazowe;
- zachowanie różnorodności kulturowej województwa, kształtowanie tożsamości regionalnej i historycznej oraz zapewnienie dostępności do zasobów dziedzictwa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

W zakresie polityki opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej

Plan ustala:

1) Zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego regionu m.in. poprzez:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej, przemysłowej, obiektów budownictwa obronnego;
- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu;
- kształtowanie i ochronę systemu krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory tradycyjnego krajobrazu;
- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi poprzez ochronę panoram i eksponowanie w sylwetkach miejscowości dominant architektonicznych oraz kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
- rewitalizację i zabezpieczenie obiektów i układów przestrzennych;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- ochronę miejsc związanych z walkami narodowo-wyzwoleńczymi;
- ochronę i rozbudowę muzeów;
- zachowanie różnorodności kulturowej regionu: pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego, identyfikację oraz rozwój tradycyjnych form działalności gospodarczej, upowszechnianie „ginących zawodów”; ochronę miejsc kultu religijnego;
- popularyzację i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa, w tym wprowadzanie nowych form zwiedzania zabytków, wykorzystanie nowych technologii (digitalizacja zasobów);
- identyfikację dóbr kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym i ich ochronę poprzez ustalenie planów miejscowych.

2) Umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych, wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne, w tym kultury i sztuki ludowej, tradycje ziemiańskie, tradycje rycerskie, religijne;
- tworzenie szlaków kulturowych wielkich artystów (znanych osobistości) Mazowsza np. malarzy, rzeźbiarzy, pisarzy;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej.

3) Kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez:

- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu;
- stymulowanie partycypacji społecznej w podejmowaniu działań dotyczących zarządzania dziedzictwem kulturowym i służących ochronie obiektów zabytkowych oraz promowanie najlepszych przykładów takich działań;
- propagowanie korzyści płynących z dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz zachowania typowych dla regionu form budownictwa tradycyjnego;
- wspieranie działalności stowarzyszeń działających w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego regionu.

W ustaleniach dotyczące środowiska przyrodniczego, ochrony krajobrazu i środowiska kulturowego, w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony – wyznaczone zostały następujące główne kierunki działań:

- wyodrębnienie w *Planie* obszarów „ochrony krajobrazów kulturowych”;
- określenie potencjału rozwojowego związanego z zachowaniem wartościowych elementów środowiska kulturowego (obiektów, struktur przestrzennych, krajobrazów kulturowych) oraz wskazanie przestrzeni mogących pełnić funkcje symboliczne i identyfikacyjne;
- wzmacnianie i eksponowanie funkcji symbolicznych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym oraz rewitalizacja i adaptacja historycznych i zabytkowych obiektów głównie na cele kulturowe;
- zachowywanie tradycyjnych wzorców zabudowy;

- ochrona i rewitalizacja zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych.

W dalszej części dokumentu stwierdzono, że podstawowym zagrożeniem historycznych centrów miast i wsi jest nadmierna presja urbanistyczna oraz sposób zagospodarowania i kształtowanie nowej zabudowy w sposób obcy dla tradycji i tożsamości miejsc. Podstawę procesu budowania tożsamości regionalnej w województwie stanowi różnorodność kulturowa regionu i wzmocnienie tożsamości lokalnych, religijnych, etnicznych. Ważnym działaniem staje się kreowanie sieci ośrodków osadzonych w środowiskach lokalnych.

Problematyka związana z ochroną dziedzictwa kulturowego zawarta w Programie opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zbieżna z wieloma ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Mazowieckiego, m. in. z przedstawionymi niżej:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewitalizację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych, a zwłaszcza architektury drewnianej, dworskiej;
- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 został opracowany przez Zespół powołany przez Marszałka Województwa Mazowieckiego Zarządzeniami nr 43/11 i 98/11. Dokument przyjął Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 42/12 z dnia 12.03.2012 r.

Założeniem strategicznym programu jest: Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawy budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu.

W ramach programu określono cztery cele operacyjne, oraz szereg konkretnych zadań przypisanych poszczególnym działaniom.

Cele operacyjne i kierunki działań:

1) Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu

- ochrona zabytków ruchomych,

- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych),
- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
- pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego,
- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

2) Kształtowanie tożsamości regionalnej.

- utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej,
- kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa,
- krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób,
- wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju - tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw,
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych),
- promocja walorów kulturowych regionu.

3) Wzrost społecznej akceptacji dla zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

- stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań,
- edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami,
- stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu.

4) Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.

- wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi,
- stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego,
- kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych,

- kreowanie produktów turystyki kulturowej w parciu o tradycje historyczne,
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych,
- propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, ściśle nawiązuje do założenia strategicznego programu oraz celów operacyjnych i zadań Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015. Zostały tu wymienione takie zadania, jak:

- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych.

4.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020.

Niniejszy dokument został opracowany na podstawie pakietu legislacyjnego dla polityki spójności na lata 2014-2020, przedstawionego przez Komisję Europejską w 2011 r. oraz dokumentów europejskich i krajowych o charakterze strategicznym (Strategia Europa 2020, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030, Strategia Rozwoju Kraju Polska 2020 wraz z 9 strategiami horyzontalnymi). Podstawą do wyznaczenia obszarów wsparcia dla dwufunduszowego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020 jest przede wszystkim Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. Innowacyjne Mazowsze, a także ustalenia przyjęte w projekcie aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego. RPO WM 2014-2020, którego głównym celem jest inteligentny, zrównoważony rozwój zwiększający spójność społeczną i terytorialną przy wykorzystaniu potencjału mazowieckiego rynku pracy, stanowi narzędzie realizacji polityki rozwoju prowadzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Dokument uwzględnia cele tematyczne zdefiniowane przez Komisję

Europejską oraz odpowiada na zidentyfikowane wyzwania regionu w zakresie stymulowania rozwoju społecznego i gospodarczego, w powiązaniu z celami nakreślonymi przez Strategię Europa 2020.

Omawiając sferę kultury, w dokumencie stwierdza się, że na Mazowszu znajdują się obszary uznane za pomniki historii oraz wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W regionie ulokowane są 24 miasta historyczne oraz wiele interesujących zamków (14), pałaców (155) i dworów (345). Ogółem w rejestrze zabytków nieruchomości znajduje się 6757 obiektów (trzecie miejsce w Polsce), jednakże jego szczegółowa weryfikacja wykazała, że 124 z nich już nie istnieje, 118 jest zagrożonych, a 29 utraciło swoją wartość. W skali kraju województwo przoduje co do liczby instytucji kultury: 116 muzeów, 37 teatrów i instytucji muzycznych, 57 galerii i salonów sztuki, 256 ośrodków kultury, 986 bibliotek, 59 kin stałych. Jednocześnie z uwagi na fakt, iż jest to region o największej liczbie ludności, imponujący współczynnik instytucji kultury w przeliczeniu na 1 mieszkańca, charakteryzuje się niską dostępnością do różnych form kultury i sytuuje Mazowsze daleko za innymi województwami. Dostęp do instytucji kultury i prezentowanej przez nie oferty rozłożony jest w województwie nierównomiernie. Sektor kultury oraz sektor turystyki nie są dominującymi rynkami zatrudnienia w skali województwa (3,4 % pracujących ogółem - piąta pozycja w kraju). W 2010 roku w regionie zarejestrowanych było około 10 tysięcy przedsiębiorstw z obszaru kultury, rozrywki i rekreacji, czyli blisko 13% liczby przedsiębiorstw w kraju oraz 11% przedsiębiorstw związanych z turystyką (usługi noclegowe i gastronomiczne) i ok. 20% wszystkich biur podróży w Polsce. Niemniej, licznie występujące dobra kulturowe, stanowią istotny potencjał dla dalszego gospodarczego rozwoju regionu.

W dokumencie sformułowano cel tematyczny:

- zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami.

W celu tym wyodrębniono priorytet inwestycyjny:

- zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zgodny z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020, w zakresie priorytetu inwestycyjnego: zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

4.2.5. Strategia Rozwoju Powiatu Siedleckiego na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025 r.

W/w Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XIII/92/2015 Rady Powiatu Siedleckiego z dnia 18 grudnia 2015 r.

Strategia rozwoju powiatu siedleckiego to dokument zawierający ukierunkowany na lata 2015 - 2020 z perspektywą do 2025 roku proces planowania i wyboru celów

strategicznych i operacyjnych oraz kierunków działań. Podstawowym celem działania samorządu terytorialnego jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju, który prowadzi do poprawy jakości życia lokalnej społeczności. Dlatego też głównym zadaniem strategii rozwoju jest dostarczenie podstaw racjonalnego działania dla władz Powiatu na najbliższe lata. W strategii dominują przedsięwzięcia, które powiat siedlecki może sam podjąć i realizować. Przy jej opracowywaniu starano się uwzględnić zagadnienia mające wpływ na poprawę warunków życia mieszkańców, ale także stworzyć podstawy do zrównoważonego rozwoju Powiatu.

W wyodrębnionym rozdziale: *Turystyka i kultura* stwierdzono, że na terenie Powiatu znajdują się liczne zespoły pałacowo-parkowe, dworki, pomniki oraz zabytkowe obiekty sakralne, w tym wśród najcenniejszych wymieniono zespół pałacowo-parkowy w Stoku Lackim wzniesiony w 1875 roku, zlokalizowany na terenie gminy Siedlce

W części programująco - strategicznej dokonano analizy SWOT, m.in. wśród słabych stron wymieniono: niezadowalający stan techniczny obiektów zabytkowych,

Wśród mocnych stron wymieniono: aktywną działalność kulturalną; korzystne warunki do rozwoju turystyki i agroturystyki.

Wśród szans wymieniono: zmiany świadomości społecznej w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu miast i wsi; wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki.

Wśród zagrożeń wymieniono: niewystarczający poziom finansowania kultury.

W Strategii Rozwoju Powiatu Siedleckiego sformułowano pięć celów strategicznych, w tym jeden dotyczący sfery promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, w którym określono: Cele operacyjne i kierunki działań.

1. Zachowanie tożsamości kulturowej i tradycji w społeczności Powiatu.
  - 1.1. Organizacja warsztatów artystycznych dla dzieci i młodzieży.
  - 1.2. Organizacja i wspieranie dożynek na szczeblu gminnym i powiatowym.
  - 1.3. Wspieranie inicjatyw podejmowanych przez organizacje i instytucje kultury.
  - 1.4. Promocja za granicą walorów kulturowych i twórczości artystów z terenu Powiatu.
2. Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury.
  - 2.1. Wspieranie tworzenia sal pamięci.
  - 2.2. Rewitalizacja zabytkowych parków.
  - 2.3. Budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów kultury.

Strategia rozwoju powiatu siedleckiego wdrażana będzie do realizacji przez Zarząd Powiatu w Siedlcach przy pomocy Starostwa Powiatowego w Siedlcach oraz jednostek organizacyjnych Powiatu i we współpracy z podmiotami działającymi na terenie powiatu. Ocena realizacji strategii powinna odbywać się corocznie, w postaci sprawozdań wykonawców z realizacji poszczególnych działań.

Program opieki nad zabytkami Gminy Siedlce na lata 2017 – 2020, jest zbieżny ze Strategią rozwoju powiatu siedleckiego na lata 2015 - 2020 z perspektywą do 2025, z treścią wytyczonych celów operacyjnych i kierunków działań: Zachowanie tożsamości kulturowej i tradycji w społeczności Powiatu oraz Rewitalizacja zabytkowych parków.

4.2.6. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Siedleckiego na lata 2016-2019 z perspektywą na lata 2020 - 2023

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Siedleckiego na lata 2016-2019 z perspektywą na lata 2020 - 2023, porusza zagadnienia związane z szeroko rozumianą problematyką ochrony środowiska na terenie Powiatu Siedleckiego. Niniejszy dokument zawiera cele ekologiczne, rodzaj i harmonogram działań proekologicznych oraz środki i mechanizmy niezbędne do osiągnięcia wyznaczonych celów. Program Ochrony Środowiska definiuje cele i zadania dla najbliższych 4 lat (2016-2019), tzw. cele średniookresowe oraz cele i zadania długookresowe (na lata 2020-2023).

Powiatowy Program Ochrony Środowiska jest dokumentem strategicznym, opracowywanym na szczeblu powiatowym, odnoszącym się do aspektów środowiskowych. Zachowuje spójność z dokumentami o charakterze strategicznym obowiązującymi na szczeblu powiatowym. Dokument ten ma określać i systematyzować działania środowiskowe, niezbędne do poprawy jakości życia mieszkańców i stanu środowiska na terenie Powiatu oraz przyczyniać się do zapewnienia zrównoważonego rozwoju Powiatu.

Dokument omawia też uwarunkowania środowiska przyrodniczego. Wymienia rezerваты przyrody utworzone na terenie powiatu, w tym na terenie gminy Siedlce: Rezerwat florystyczno-krajobrazowy „Gołobórz” i rezerwat faunistyczny „Stawy Siedleckie”. Na terenie powiatu jak i gminy Siedlce, znajdują się również obszary objęte Naturą 2000 szczególnie w dolinie rzeki Liwiec. Wśród innych obszarów chronionych wymienia:

- Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Obszar ten obejmuje teren Wysoczyzny Siedleckiej Między Siedlcami a Węgrowem o powierzchni 35 800 ha. Na obszarze tym leżą m.in. rezerваты przyrody „Gołobórz” i „Stawy Broszkowskie”, a także pomniki przyrody. Przez prawie cały obszar przepływa rzeka Liwiec.

- Obszary Natura 2000 wyznaczane są w celu zachowania określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy, a także ochrony różnorodności biologicznej.

- Obszar Natura 2000 Dolina Liwca (kod: PLB140002) Jest obszarem specjalnej ochrony ptaków. Obszar ten położony jest w rejonie ostrołęcko-siedleckim i obejmuje dolinę rzeki Liwiec od źródeł do ujścia rzeki do Bugu.

- Obszar Natura 2000 o powierzchni 186,5 ha jest jednym z najciekawszych i najbardziej zróżnicowanych terenów Niziny Południowopodlaskiej. Na jego obszarze występują siedliska przyrodnicze reprezentujące bardzo różne wymagania ekologiczne.

Dokument podaje też liczbę pomników przyrody w poszczególnych gminach Powiatu Siedleckiego, w tym dla gminy Siedlce - 19 szt.

Wiele miejsca poświęcono zagadnieniom z dziedziny Turystyki i Rekreacji. Docelowe cechy zrównoważenia sektora rekreacji i turystyki obejmują: optymalne wykorzystanie walorów przyrodniczych powiatu do celów rekreacji i turystyki, rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na terenie powiatu, wspieranie towarzystw i fundacji zajmujących się turystyką, rekreacją i sportem, wspieranie rozbudowy szlaków pieszych, konnych i rowerowych, kontynuacja i wdrażanie programów wspierających rozwój rekreacji i sportu, organizacja turniejów i zawodów sportowych, wspieranie towarzystw i fundacji zajmujących się turystyką, rekreacją i sportem, rozszerzanie edukacji ekologicznej o przyrodę powiatu, ochrona dziedzictwa kulturowo-historycznego (program ochrony zabytków). Powiat Siedlecki jest miejscem atrakcyjnym turystycznie, zarówno pod względem przyrodniczym jak i kulturowym. Na jego terenie znajduje się duża liczba obiektów historycznych oraz zabytkowych, m.in. zespoły pałacowo – parkowe.

4.2.7. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Siedleckiego na lata 2005 – 2013

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Siedleckiego został przyjęty Uchwałą XXI/124/05 Rady Powiatu w Siedlcach z dnia 4 marca 2005 r.

Misja powiatu siedleckiego przedstawia się w sposób następujący: Powiat Siedlecki to region tętniący życiem i potrafiący sprostać wyzwaniom teraźniejszości. Powiat Siedlecki stwarza swoim mieszkańcom realne możliwości realizacji ich planów życiowych dzięki dobrze rozwiniętej infrastrukturze, sprawnie działającym władzom lokalnym wyczułonym na ich potrzeby, szerokiej gamie ogólnodostępnych usług oraz bogatej ofercie kulturalnej i sportowej. Powiat Siedlecki to miejsce idealne do inwestowania ze względu na duży zasób konkurencyjnej płacowo siły roboczej, bliskość i dobre połączenie z Warszawą oraz przyjazne przedsiębiorcom władze lokalne. Powiat Siedlecki dzięki swojemu strategicznemu położeniu na szlaku komunikacyjnym Moskwa-Berlin, w obszarze nakładania się wpływów aglomeracji warszawskiej i oddziaływania specyfiki obszarów przygranicznych łączy Wschód z Zachodem. „Program rozwoju lokalnego powiatu siedleckiego” koncentruje się na następujących kluczowych dla przyszłości powiatu obszarach:

1. Rolnictwo i obszary wiejskie.
2. Infrastruktura społeczna.
3. Agroturystyka.
4. Przedsiębiorczość.

5. Współpraca zagraniczna.

6. Walory kulturowe regionu.

Obecnie Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Siedleckiego na lata 2005 – 2013 stracił swą aktualność.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami

5.1.1. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2009 – 2012

Program ochrony środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2009 – 2012”, został przyjęty Uchwałą Nr XXXVI/251/2009 Rady Gminy Siedlce z dnia 15 października 2009 roku. Program ochrony środowiska ma za zadanie pomoc w rozwiązywaniu istniejących problemów, a także przeciwdziałać zagrożeniom, które mogą pojawić się w przyszłości. „Program ochrony środowiska dla Gminy Siedlce” jest zarówno długoterminowym planem strategicznym do roku 2016, jak też planem wdrożeniowym na lata 2009 – 2012. Głównym celem Programu jest określenie polityki zrównoważonego rozwoju Gminy Siedlce. Program uwzględnia uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne, w tym ekologiczne, przestrzenne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju Gminy, określa priorytetowe działania ekologiczne oraz harmonogram zadań ekologicznych. Program zawiera cele i zadania krótkookresowe do 2012 oraz cele długookresowe do 2016r., a zatem utracił swą aktualność.

5.1.2. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2015-2018 z perspektywą do roku 2022 (projekt).

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2015-2018 z perspektywą do roku 2022, definiuje cele i zadania dla najbliższych 4 lat (2015-2018), tzw. cele średniookresowe oraz cele i zadania długookresowe (na lata 2019-2022), monitoring realizacji Programu oraz nakłady finansowe potrzebne na wdrożenie założeń Programu.

W dziale odnoszącym się do historii gminy Siedlce stwierdzono, że gmina Siedlce charakteryzuje się dużym bogactwem kulturowym. W tabeli zostały wymienione obiekty wpisane do rejestru zabytków. Przy omawianiu charakterystyki gminy w punkcie: *Turystyka i rekreacja* podano, że docelowe cechy zrównoważenia sektora rekreacji i turystyki m. in. obejmują: - rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na terenie gminy; - wspieranie rozbudowy szlaków pieszych, konnych i rowerowych; - ochrona dziedzictwa kulturowo-historycznego (program ochrony zabytków). Gmina Siedlce jest miejscem atrakcyjnym turystycznie, zarówno pod względem kulturowym jak i przyrodniczym. Istnieją tu interesujące obiekty historyczne, takie jak zespoły pałacowo – parkowe i dworskie. Ponadto gmina wyróżnia się wysokimi walorami przyrodniczymi. Znajdują się tu dwa rezerваты przyrody:

Stawy Siedleckie i Gołobórz, a także Obszar Chronionego Krajobrazu Siedlecko-Węgrowski. Występują tu również trzy obszary Natura 2000. Przy omawianiu terenów zieleni urządzonej na terenie Gminy Siedlce, wymieniono cztery obiekty o charakterze parkowym, które podlegają ochronie łącznie z obiektami zabytkowymi, dla których są otoczeniem: - Ostrówek – park wokół dworu z 1923 r. o powierzchni 2,7 ha z drzewostanem o zróżnicowanym składzie gatunkowym; - Stok Lacki – bardzo zniszczony park wokół pałacu z 1875 r. o powierzchni 4,0 ha o zróżnicowanym składzie gatunkowym z aleją wjazdową i stawikiem; - Żelków-Kolonia – mocno zniszczony park dworski o powierzchni 1,07 ha z pomnikami przyrody (aleja modrzewiowa, lipy, dęby).

Głównym ustaleniem gminnego programu ochrony środowiska jest sformułowanie celu nadrzędnego jakim jest: Dobry stan środowiska przyrodniczego z uwzględnieniem rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Siedlce. W ramach celu nadrzędnego zostało wyznaczonych 8 priorytetów, którym odpowiadają cele operacyjne i odpowiednie działania w perspektywie do 2022 r. Wśród nich nie ma odniesienia do wartości kulturowych.

5.1.3. Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Siedlce na lata 2005-2013

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Siedlce został przyjęty Uchwałą Nr XXVIII/288/2005 Rady Gminy Siedlce z dnia 31 marca 2005 roku.

. Zasady wdrażania programów opierają się na regulacjach funduszy strukturalnych Unii Europejskiej oraz krajowych regulacjach dotyczących finansów publicznych, pomocy publicznej i podziału odpowiedzialności w prowadzeniu i realizacji polityki regionalnej pomiędzy rządem, a samorządem terytorialnym.

Plan Rozwoju Lokalnego określa cele, kierunki i działania oraz wysokość środków przeznaczonych na realizację programów w ramach polityki regionalnej Gminy Siedlce, które będą uruchamiane z udziałem funduszy strukturalnych w pierwszym okresie członkostwa Polski w Unii Europejskiej, tj. w latach 2004-2006 oraz w kolejnym okresie programowania Unii Europejskiej w latach 2007-2013, a zatem stracił swą aktualność.

5.1.4. Plan Odnowy Miejscowości Chodów na lata 2010-2018

Plan Odnowy Miejscowości Chodów to dokument, który określa strategię działań miejscowości w sferze społeczno-gospodarczej na lata 2010-2018. Podstawą opracowania planu jest Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Siedlce przyjęty uchwałą Nr XXVIII/288/2005 Rady Gminy z dnia 31 marca 2005 roku. Niniejsze dokument zawiera charakterystykę miejscowości, w której będzie realizowany projekt oraz planowane kierunki jej rozwoju, inwentaryzację zasobów służącą ujęciu stanu rzeczywistego, analizę SWOT, a także opis planowanych przedsięwzięć wraz z szacunkowym kosztorysem i harmonogramem planowanych zadań. Plan Odnowy Miejscowości jest jednym z najważniejszych elementów

odnowy wsi i jej rozwoju. Jego celem jest poprawa warunków pracy i życia mieszkańców, podniesienie atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej, zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych, jak i również rozwój tożsamości społeczności wiejskiej i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Opracowanie powstało w celu stworzenia całościowej wizji rozwoju miejscowości, uwzględniającej czynniki zewnętrzne i wewnętrzne wpływające na możliwość realizacji planowanych działań oraz umożliwienia beneficjentom pozyskania środków zewnętrznych na realizację zadań. Plan Odnowy Miejscowości przygotowany został wspólnie z mieszkańcami wsi Chodowa, tak aby realizowane zadania odpowiadały rzeczywistym potrzebom mieszkańców i mogły w pełni wykorzystać istniejący potencjał i szanse rozwoju miejscowości. Plan Odnowy Miejscowości jest dokumentem otwartym, a zapisane w nim zadania będą aktualizowane stosownie do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych jak i zewnętrznych oraz pojawiających się nowych możliwości.

W dokumencie wspomniano też o zabytkach, mianowicie o dwóch stanowiskach archeologicznych oraz o pomniku upamiętniającym poległych żołnierzy polskich w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Zlokalizowany jest na terenie Gminnego Ośrodka Kultury. Pomnik powstał w 1936 roku. Wykonany jest z granitu, złożony z krzyża łacińskiego stylizowanego na pień drzewa, z niewielką figurą Chrystusa Ukrzyżowanego.

W zamierzeniach określonych w Planie odnowy miejscowości, jest również ujęty remont wyżej opisanego pomnika. Szacunkowa wartość zadania wynosi 50.000 zł Planowany termin realizacji to lata 2016 - 2017.

5.1.5. Miejscowe Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejscowości Gminy Siedlce

Na terenie Gminy Siedlce obowiązują aktualnie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zatwierdzone uchwałą numer:

1. UCHWAŁA NR XXXVI/337/2005 Rady Gminy Siedlce z dnia 29 grudnia 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Stok Lacki, Stok Lacki Folwark, Pustki, Grubale, Osiny, Biel, Pruszyń Pieńki opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr.20 poz.658 z dnia 31 stycznia 2006r., data wejścia w życie 15.02.2006 r.
2. UCHWAŁA NR XXXIV/326/2005 Rady Gminy Siedlce z dnia 3 listopada 2005 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Żelków Kolonia, Rakowiec, Wołyńce, Wołyńce Kolonia opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr.269 poz.8970 z dnia 09 grudnia 2005r., data wejścia w życie 24.12.2005 r.,
3. UCHWAŁA NR XXXIV/325/2005 Rady Gminy Siedlce z dnia 3 listopada 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Strzała, Chodów, Purzec, Żytunia opublikowana w Dzienniku Urzędowym

Województwa Mazowieckiego Nr. 269 poz.8969 z dnia 09 grudnia 2005r., data wejścia w życie 24.12.2005 r.,

4. UCHWAŁA NR XXXI/310/2005 Rady Gminy Siedlce z dnia 30 czerwca 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Wólka Leśna, Pruszyń, Pruszynek, Błogoszcz, Golice, Golice Kolonia, Żabokliki, Żabokliki Kolonia, Topórek, Jagodnia opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr.192 poz.6310 z dnia 22 sierpnia 2005r., data wejścia w życie 06.09.2005 r.
5. UCHWAŁA NR XXXI/309/2005 Rady Gminy Siedlce z dnia 30 czerwca 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Grabianów, Białki, Ujżanów, Joachimów opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr 192 poz.6309 z dnia 22 sierpnia 2005r. , data wejścia w życie 06.09.2005 r.
6. UCHWAŁA NR XXXI/308/2005 Rady Gminy Siedlce z dnia 30 czerwca 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce dla wsi Nowe Iganie opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr 192 poz. 6308 z dn. 22 sierpnia 2005r., data wejścia w życie 06.09.2005 r.
7. UCHWAŁA NR XXII/229/2004 Rady Gminy Siedlce z dnia 23 września 2004 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce dla wsi Nowe Opole opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr.272 poz.7435 z dn. 4 listopada 2004r., data wejścia w życie 19.11.2004 r.
8. UCHWAŁA NR XVI/190/2004 Rady Gminy Siedlce z dnia 27 lutego 2004 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce dla wsi Opole Świerczyna opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr 120 poz.2943 z dnia 21.05.2004r. , data wejścia w życie 05.06.2004 r.
9. UCHWAŁA NR XVI/189/2004 Rady Gminy Siedlce z dnia 27 lutego 2004 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce dla wsi Stare Opole opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr.120 poz. 2942 z dn. 21 maja 2004r., data wejścia w życie 05.06.2004 r.
10. UCHWAŁA NR XVI/188/2004 Rady Gminy Siedlce z dnia 27 lutego 2004 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce dla wsi Stare Iganie opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr.120 poz. 2941 z dn. 21 maja 2004r., data wejścia w życie 05.06.2004 r.

11. UCHWAŁA NR XLVII/334/2010 Rady Gminy Siedlce z dnia 4 listopada 2010 r. dla części wsi Białki i Grabianów opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego Nr 203, poz. 6088 z dnia 08.12.2010, data wejścia w życie (w terminie 30 dni od dnia opublikowania) tj: 08.01.2011 r.
12. UCHWAŁA NR XVII/134/2012 Rady Gminy Siedlce z dnia 29 marca 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Siedlce dla fragmentów wsi Żelków-Kolonia opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2012 roku, poz. 3353 z dnia 16.04.2012 r., data wejścia w życie (po upływie 30 dni od dnia jej ogłoszenia w Dz.Urz. Woj. Maz.) tj.:17.05.2012 r.
13. UCHWAŁA NR XVIII/144/2012 Rady Gminy Siedlce z dnia 26 kwietnia 2012 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Grabianów, Białki, Ujrzanów, Joachimów opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2012 roku, poz. 4315 z dnia 23.05.2012r., data wejścia w życie (po upływie 30 dni od jej ogłoszenia w Dz. Urz. Woj. Maz.) tj.:23.06.2012 r.
14. UCHWAŁA NR XXII/179/2012 Rady Gminy Siedlce z dnia 27 września 2012 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Strzała, Chodów, Purzec, Żytunia opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2012 roku, poz. 7291 z dnia 05.11.2012 r., data wejścia w życie (po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dz. Urz. Woj. Maz.) tj.:20.11.2012 r.
15. UCHWAŁA NR XXII/181/2012 Rady Gminy Siedlce z dnia 27 września 2012 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Żelków-Kolonia, Rakowiec, Wołyńce, Wołyńce-Kolonia opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2012 roku poz. 7289 z dnia 05.11.2012 r., data wejścia w życie (po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dz. Urz. Woj. Maz.) tj.: 20.11.2012 r.
16. UCHWAŁA NR XXII/180/2012 Rady Gminy Siedlce w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Stok Lacki, Stok Lacki-Folwark, Pustki, Grubale, Osiny, Biel, Pruszyń-Pieńki opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2012 roku, poz. 7290 z dnia 05.11.2012 r., data wejścia w życie (po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dz. Urz. Woj. Maz.) tj.: 20.11.2012 r.
17. UCHWAŁA NR XII/71/2015 Rady Gminy Siedlce z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu geodezyjnego Ujrzanów w kierunku zachodnim od stacji elektroenergetycznej 400/110kV opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2015 r. poz. 7170 z dnia 19.08.2015 r. wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej

- ogłoszenia tj.03.09.2015 r.
18. UCHWAŁA NR XLIII/437/2014 Rady Gminy Siedlce z dnia 25 czerwca 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Grabianów, Białki, Ujrzanów, Joachimów opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2014 r. poz. 7640z dnia 06.08.2014 r. wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia tj. 21.08.2014 r.
  19. UCHWAŁA NR XL/389/2014 Rady Gminy Siedlce z dnia 27 lutego 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie linii i stacji 400 kV w miejscowości Ujrzanów opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2014 r. poz. 2997 z dnia 24.03.2014 r. wchodzi w życie po upływie dni od dnia jej ogłoszenia tj. 08.06.2014 r.
  20. UCHWAŁA NR XLV/454/2014 Rady Gminy Siedlce z dnia 24 września 2014 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce, części wsi Nowe Opole opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2014 r. poz. 9714 z dnia 16.10.2014 r. wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia tj.31.10.2014 r.
  21. UCHWAŁA NR IX/45/2015 Rady Gminy Siedlce z dnia 30 kwietnia 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Warszawskiej w miejscowości Stare Opole opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2015 r. poz. 5479 z dnia 16.06.2015 wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia tj.01.07. 2015 r.
  22. UCHWAŁA NR XII/70/2015 Rady Gminy Siedlce z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Siedlce, części wsi Stare Opole opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2015 r. poz. 7458 z dnia 03.09.2015 wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia tj. 18.09.2015 r.
  23. UCHWAŁA NR XII/72/2015 Rady Gminy Siedlce z dnia 30 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części miejscowości Ujrzanów dla obszaru I opublikowana w dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2015 r. poz. 7517 z dnia 10 września 2015 r. wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia tj. 25.09.2015 r.
  24. UCHWAŁA NR XLV/449/2014 RADY GMINY SIEDLCE z dnia 24 września 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Żelków-Kolonia, Rakowiec, Wołyńce, Wołyńce-Kolonia opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2014 r. poz. 9712 z dnia 16.10.2014 r. wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia tj. 31.10.2014 r.

25. UCHWAŁA NR XXXII/285/2013 Rady Gminy Siedlce z dnia 27 czerwca 2013 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości: Stok Lacki, Stok Lacki-Folwark, Pustki, Grubale, Osiny, Biel, Pruszyń-Pieńki opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2013 r. poz. 8221 z dnia 17.07.2013 r. wchodzi w życie po upływie ogłoszenia tj. 17.08.2013 r.
26. UCHWAŁA NR XXVII/224/2016 RADY GMINY SIEDLCE z dnia 29 września 2016 r. w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Siedlce.
27. UCHWAŁA NR XXIX/251/2016 RADY GMINY SIEDLCE z dnia 24 listopada 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Grabianów w rejonie ulicy Cytrynowej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Siedlce

5.2.1. Archeologia

Na terenie gminy Siedlce w spotykamy liczne ślady bytowania przedstawicieli różnych kultur i epok. Odkryte zostały tu osady, cmentarzyska, obozowiska, znaleziska luźne. Na zakładanie osad najczęściej wybierano wydmy leżące nad rzekami lub małymi strumieniami. Do najciekawszych należy kompleks stanowisk starożytnych w okolicach Chodowa, Golic, Pruszyń, Purzeca. Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie datowane są na starszą epokę kamienia, tj. na ok. 10 tys. p. n. e. Ludność w tym okresie wędrowała za stadami reniferów, pozostawiając za sobą krótkotrwałe zamieszkiwane obozowiska. Ślady pobytu grup paleolitycznych łowców odkryte zostały na stanowiskach w Błogoszczy, Golicach, Iganiach, Pruszyńku, Purzecu oraz Rakowcu.

Z chwilą ocieplenia klimatu na przełomie IX i VIII tysiąclecia p.n.e., tj. w epoce mezolitu, zmianie uległy sposoby zdobywania pożywienia i surowców do wytwarzania narzędzi. Wynaleziono nowe techniki obróbki kamienia, kości, rogu, drewna. Ślady bytności kultur mezolitycznych odnaleziono w Białkach, Chodowie, Grabianowie i Purzecu.

Okres neolitu rozpoczynający się od ok. roku 4.600 p.n.e. reprezentuje obozowisko kultury ceramiki dołkowo – grzebykowej w Sabince, gdzie odkryto ponad dwa tysiące narzędzi i odłupków krzemiennych. Stanowisko to należy do największych i najlepiej rozpoznanych obozowisk tej kultury.

Okolo tysiąc czterysta lat p.n.e. rozpoczyna się epoka brązu. We wczesnej fazie tej epoki omawiany obszar zasiedlony został przez plemiona kultury trzcinieckiej. Ludność kultur

wczesno-brązowych zakładała osady stałe oraz obozowiska sezonowe. Ślady osadnictwa tej kultury zarejestrowano w Koloni Żelkowie, Osinach i Żaboklikach. W późnym okresie epoki brązu na interesującym nas obszarze powstają pierwsze osady kultury łużyckiej. Ślady pobytu jej ludności odnotowano w Pruszyńcu Pieńkach, gdzie odnaleziono szczątki urny pogrzebowej.

Na przełomie starszej epoki żelaza i okresu lateńskiego z kultury łużyckiej wyłoniła się kultura przeworska (tzw. kultura grobów kloszowych). Przedstawiciele tej kultury potrafili wykonywać przedmioty z żelaza, używali koła garncarskiego oraz obrotowych żaren. Relikty bytowania ludności tej kultury odnaleziono w Chodowie, Pruszyńcu Kolonii oraz Strzale.

We wczesnym średniowieczu rozpoczynającym się od ok. VI wieku, dominującą formą osadnictwa były osady otwarte z zabudową typu ziemiankowego lub półziemiankowego. Ślady otwartego osadnictwa wczesnośredniowiecznego oraz średniowiecznego datowanego na wiek X – XII, odkryto na wielu stanowiskach archeologicznych na terenie gminy Siedlce. Ich pozostałości zarejestrowano m. in. w Chodowie, Golicach, Pruszyńcu, Strzale i Żytniej.

5.2.2. Osadnictwo

Omawiając osadnictwo na obszarze, na którym położona jest obecna gmina Siedlce, należy stwierdzić, że wczesnośredniowieczne osadnictwo rozwijało się słabo, ze względu na gęste zalesienie oraz ciągłe grabieżcze wyprawy plemion ze Wschodu. Od wieku IX aż po połowę wieku XI rozwijało się na tych ziemiach osadnictwo mazowieckie. W XI wieku rozpoczęła się również kolonizacja ruska, idąca głównie wzdłuż szlaków wodnych, m.in. od południa wzdłuż Bugu, co potwierdzają liczne wczesnośredniowieczne stanowiska archeologiczne, odkryte m.in. na tym terenie. W okresie, kiedy tereny te są we władaniu Litwy (1323 - 1569) rozwinęło się osadnictwo - zarówno mazowieckie, jak i ruskie. Mimo panowania litewskiego na tereny te przybywała głównie drobna szlachta z Mazowsza zakładając wiele wsi drobnoszlacheckich, choć tereny te kolonizowała również chłopska ludność ruska.

Po podpisaniu unii polsko-litewskiej w Krewie w 1385 r. nastąpiło ożywienie osadnictwa w końcu XIV wieku oraz 1 połowie XV wieku. Świadczą o tym dokumenty stwierdzające powstanie w tym czasie kilkunastu okolicznych miejscowości, m.in: Golic, Grabianowa, Pruszyńca, Żaboklik. Wówczas na tereny te przybywali głównie osadnicy mazowieccy i w mniejszym stopniu ruscy, czego dowodem są funkcjonujące do dnia dzisiejszego nazwy miejscowości, np. Stok Lacki, Stok Ruski. W tym czasie erygowano parafię w Pruszyńcu (1430), zaliczaną do najstarszych w tym regionie. Przez prawie sto lat do parafii tej należały Siedlce.

W XV wieku kolonizacja obejmowała całe połacie ziem wschodniego Mazowsza. Kolonizatorami tych terenów było przede wszystkim drobne rycerstwo, stanowiące zaczątek

późniejszej szlachty zagrodowej. W XV i XVI wieku powszechnie występowały folwarki, genetycznie związane z osadami, które w przeważającej liczbie były rycerskimi, drobnymi gospodarstwami rolnymi. Do zakładania nowych, względnie powiększania dotychczasowych folwarków przyczyniało się stale postępujące rozdrobnienie własności szlacheckiej, nieraz podział włości między kilku właścicieli.

W 2 połowie XVII wieku osadnictwo na omawianym terenie uległo gruntownej przebudowie w związku z tzw. "pomiarą włóczną". Całe terytorium wsi dzielono na trzy pola równej wielkości, stosownie do trójpolowego gospodarstwa. Każde pole dzielono na równoległe pasy (tzw. rezy), każdy chłop otrzymywał swą rezę w każdym z trzech pól. Zabudowania stawiano w odstępach po obu stronach ulicy. "Pomiara włóczna" zniwelowała na tym terenie różnice między wsią powstałą samorzutnie, a wsią na prawie niemieckim i stworzyła nowy typ wsi, który bez większych zmian dotrwał do XIX wieku.

5.2.3. Zabytkowe układy drożne

Ludność na terenach obejmujących obszar obecnej gminy Siedlce, chociaż rozrzucona w terenie, nie żyła w odosobnieniu. Utrzymanie stosunków sąsiedzkich i potrzeby gospodarcze przyczyniły się do powstania dróg lądowych, łączących poszczególne osiedla ze sobą i z grodem książęcym. Z dróg tych korzystała administracja państwowa, jak i kościelna. Sieć dróg lądowych w owym czasie można podzielić na dwie kategorie: gościńce i drogi lokalne. Drogi lokalne służyły komunikacji w obrębie każdej miejscowości, a dalej stanowiły połączenie z młynem i sąsiednimi wsiami, z kościołem, z najbliższą miejscowością. Drogi te bywały ogólnie dostępne, ale też mogły być przez właścicieli dóbr, przez które przechodziły zamykane dla obcych. Na gościńcach, czyli drogach publicznych dostępnych dla wszystkich, odbywał się ruch o szerszym zasięgu, łączyły one między sobą ośrodki handlu i administracji, a więc miasta będące miejscami targów i jarmarków, ośrodkami większych dóbr, stolicami województw, ziemi, powiatów, siedzibami biskupstw i archidiakonatów.

Przebieg dróg wszelkiego rodzaju charakteryzuje długotrwała niezmiennność, ze względu na fakt, iż sieć osadnicza zmieniała się bardzo powoli. W rezultacie można przyjąć, że stan dróg z XVI w. w ogromnej mierze odpowiada stanowi z XVIII, czy XIX stulecia. Pewne zmiany wprowadzone zostały w sieci dróg publicznych w związku z rozwojem poczty w XVIII i XIX wieku. Wyodrębniono wtedy osobną kategorię dróg pocztowych, a gdzieś zaczęto także prostować niektóre odcinki gościńców.

Najstarszą drogą przebiegającą przez teren obecnej gminy Siedlce, był znany na początku XV wieku szlak biegnący z Węgrowa przez Pruszyn, Cielemęc, Zbuczyn do Łukowa, który w połowie XV wieku zmienił przebieg przez Chodów, Siedlce, Grabianów. Popularną od średniowiecza drogą wiodącą przez omawiany teren był trakt Warszawa -

Janów Podlaski, przechodzący przez Stanisławów, Grębków, Niwiski, Chodów, Siedlce, Mordy, i dalej na wschód. Drugim szlakiem łączącym Warszawę i Janów Podlaski była droga przebiegająca przez Mińsk, Cegłów, Żeliszew, Iganie Stare, Siedlce, Stok Lacki, Mordy i dalej do Janowa Podlaskiego. Również spore znaczenie posiadał inny średniowieczny gościniec, jaki przebiegał przez teren gminy, wiodący od Siedlec, przez Golice, Hołublę, Paprotnię, Trębice, Korczew, do Drohiczyzna, i dalej na wschód. Wielkie znaczenie dla tych terenów miało poprowadzenie przez nie w latach 1818 - 1822 bitego traktu Warszawa - Brześć, który stał się główną międzynarodową arterią komunikacyjną, funkcjonującą do dziś.

5.2.4. Układy ruralistyczne

Układy ruralistyczne na omawianym terenie są zróżnicowane, m.in. występuje typ ulicówki. Taka wieś złożona jest z dwu szeregów zwarto stojących domów, tworzących wraz z zabudowaniami i ogrodami regularny prostokąt. Droga, będąca główną arterią komunikacyjną przebiega przez środek wsi. Pierwotny układ gruntów był szachownicowy, a domy ciągnęły się nie przez cały obszar, lecz skupione były w pobliżu środka wsi. Ten typ wsi reprezentują: Golice, Strzała.

Często spotykana jest też rzędówka – wieś o bardzo regularnej zabudowie, różnej długości, wynoszącej od 0,5 do kilku km. Domy stoją najczęściej po jednej stronie drogi, w pewnej od siebie odległości. Pierwotnie wieś związana z układem łąnowym i niwowym, bardzo rozpowszechniona w dawnym Królestwie Kongresowym. Ten typ wsi reprezentują: Jagodne, Purzec, Topórek.

Inny typ wsi reprezentuje Pruszyn, mianowicie wielodrożnicówkę pochodzenia samorzutnego o nieregularnym układzie zabudowy. Pierwotny układ gruntów był niwowy. Zabudowania występują tu wzdłuż kilku różnie usytuowanych względem siebie ulic. Występuje też forma przejściowa między wsią wielodrożną, a ulicówką – widlica. Składa się najczęściej z dwóch ulic przybierających kształt wideł. Do tego typu wsi zalicza się Chodów.

Na terenie gminy występują też przysiółki. W nich to mała grupa domów położona jest samotnie. Jeżeli budynki nie są ustawione wzdłuż jednej uliczki lub dokoła placu, taki typ nazywamy przysiółkiem bezkształtnym. Przysiółki m.in. reprezentują: Grubale, Pruszyn-Pieńki, Pustki, Golice Kolonia.

5.2.5. Zabytki sakralne

Zabytki sakralne reprezentowane są przez klasycystyczny kościół parafialny p.w. św. Mikołaja bpa w Pruszyńcu. Parafia erygowana w 1430 r. przy kościele drewnianym wybudowanym przez Jana Pruszyńskiego. Następne kościoły drewniane wznoszono w 1678 i 1711 r. Obecny kościół został wzniesiony w latach 1807 - 1812 według projektu przybyłego

z Saksonii Karola Jesterscheina, z fundacji Adama Suffczyńskiego, podstolego lubelskiego i jego siostry Heleny Chrapowickiej, kasztelanowej mściławskiej.

Kościół wybudowany na planie prostokąta, reprezentuje typ budowli bezwieżowej, jednonawowej. Przy kościele, w narożnikach cmentarza przykościelnego od frontu wzniesiono dwie wieże-dzwonnice i bramę między nimi na osi kościoła. Tak zaprojektowany zespół przestrzenny kościoła, zwany założeniem dwuwieżowo-przestrzennym, należy do niezwykle interesujących realizacji architektonicznych. Charakterystyczną cechą tych założeń jest bezpośrednie i regularne powiązanie z wnętrzem miejscowości. Monumentalny kościół, będący głównym akcentem architektonicznym, wytycza główną oś kompozycyjną założenia i podporządkowując sobie dwie wieże - dzwonnice z bramą między nimi, wiąże się w jednolitą kompozycję przestrzenną. Pierwowzorem takiego układu było rozwiązanie przestrzenne kościoła farnego w Węgrowie, z upodobaniem stosowane na Podlasiu.

5.2.6. Założenia rezydencjonalne

Na terenie gminy Siedlce zachowały się założenia rezydencjonalne charakterystyczne dla pogranicza mazowiecko-podlaskiego. Najcenniejszym pod względem historycznym jest murowany, jedenastoosiowy dwór w Nowych Iganiach, wzniesiony w 1828 roku dla Antoniego Cedrowskiego, prezesa Komisji Województwa Podlaskiego. Jest przykładem architektonicznego rozwiązania siedziby, którego schemat ustalił klasycyzm, tj. budynek parterowy, z portykiem lub gankiem na osi oraz salonem, z którego umieszczano wyjście na taras przy elewacji ogrodowej. W najbliższej okolicy igańskiego dworu rozegrała się bitwa powstania listopadowego w 1831 roku, a po bitwie miał tu swoją kwaterę gen. Kicki. Z dawnego założenia ogrodowego otaczającego dwór niewiele pozostało, m.in. graniczne szpalery z nasadzeniami starodrzewu i pozostałości stawów w części północno-wschodniej.

Siedziba ziemiańska z interesującym pod względem architektonicznym dworem znajduje się w Ostrówku. Dwór, wzniesiono w 1923 roku dla Stanisława Lipińskiego. Został wybudowany z cegły i otynkowany. Korpus prostopadłościenny, parterowy, nakryty dachem czterospadowym z lukarnami. Od frontu mansarda ze szczykiem zakończonym półkoliście ze spływami po bokach, poprzedzona czterokolumnowym portykiem, nad którym znajduje się taras. Od strony wschodniej zlokalizowana jest oficyna, a od południowej spichlerz. W otoczeniu rozciąga się park o charakterze krajobrazowym założony na pocz. XX wieku. Podobny styl do dworu w Ostrówku reprezentuje dwór w Żelkowie Kolonii, datowany na rok 1930, wzniesiony w konwencji budownictwa willowego.

Najokazalszą rezydencją na terenie gminy Siedlce, jest zespół pałacowy w Stoku Lackim. Pałac został wzniesiony w 1875 r. dla Wyszomirskich, według projektu rodzimego architekta Bolesława Podczaszyńskiego, znanego jako propagatora stosowania nowego typu rozwiązań konstrukcyjnych. Pałac wybudowano na miejscu poprzedniego dworu z 1 poł. XIX

wieku należącego do Rostworowskich. Interesującym elementem wyróżniającym pałac od innych obiektów rezydencjonalnych jest obszerny wykusz w elewacji wschodniej. Pałac i oficynę pałacową otacza niezbyt obszerny park z interesującymi okazami starodrzewu.

5.2.7. Budownictwo

Zabudowa zagród wiejskich na terenie gminy Siedlce zasadniczo nie różni się zabudowy w całym regionie z pogranicza mazowiecko-podlaskiego. Typowe rozwiązanie sprowadza się do założenia składającego się z trzech podstawowych budynków: domu mieszkalnego, budynku inwentarskiego i stodoły. W obiektach wchodzących w skład siedliska, występuje głównie konstrukcja zrębowa. Podstawę konstrukcji stanowi podwalina łączona na obłap lub na nakładkę z zamkiem, posadowiona na kamieniach polnych lub ceglanej podmurówce. Od góry konstrukcję zrębu spinają oczepy związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo - jętkowej, krokwie zaczopowane w opasce, oczepie lub belkach stropowych. W zdecydowanej większości budynków występuje zewnętrzny szalunek.

Na obszarze gminy Siedlce przeważają domy szerokofrontowe, dwutraktowe, w których pomieszczenia tworzą dwa ciągi wewnątrz rozplanowanych równolegle do osi wzdłużnej budynku. Wnętrzami tymi zwykle są dwie lub trzy izby, komora i sień.

Rozplanowanie wewnątrz domów występujących na tym terenie można podzielić zasadniczo na dwie grupy:

- z dośrodkowym układem pomieszczeń, gdzie urządzenia ogniowo - grzewcze są usytuowane w centrum budynku, a pomieszczenia wewnątrz rozmieszczone są wokół tych urządzeń, np.: dom przy ul. Węgrowskiej 73 w Chodowie, dom nr 99 w Golicach, dom nr 96 w Grabianowie, dom nr 15 w Pruszyńcu, dom nr 35 w Topórku.
- z osiowym układem pomieszczeń, gdzie pomieszczenia usytuowane są symetrycznie po obu stronach budynku, np.: domy nr 6 i nr 7 w Błogoszczy, dom przy ul. Pięknej 47 w Nowym Opolu, dom nr 13 w Rakowcu, dom nr 25 w Pruszyńcu, dom przy ul. Pałacowej 31 w Stoku Lackim.

Na obszarze gminy Siedlce zasadniczo spotykamy trzy typy dachów, mianowicie:

- dwuspadowe, najczęściej spotykane, np.: dom nr 9 w Błogoszczy, dom nr 99 w Golicach, dom nr 108 w Grabianowie, dom nr 55 w Pruszyńcu..
- naczółkowe, rzadziej występujące, np.: dom nr 84 w Grabianowie, domy przy ul. Pięknej 39 i 55 w Nowym Opolu, dom nr 58 w Pruszyńcu, dom nr 19A w Rakowcu, domy przy ul. Pałacowej 46 i 78 w Stoku Lackim.
- czterospadowe najrzadziej występujące, np.: dom nr 35 w Topórku.

W wielu domach datowanych od początku XX wieku do lat 40-tych ubiegłego stulecia,

występują dekoracyjnie opracowane szczyty, listwy podokapowe, szalunek narożników, nadokienniki, ganki itp. Ten rodzaj budownictwa reprezentują przede wszystkim: dom nr 31 w Grubalach, dom nr 59 w Pruszyńku, dom nr 171 w Ujżanowie, dom nr 77 w Żaboklikach.

5.2.8. Zabytki techniki

Wśród zabytków techniki zlokalizowanych w okolicach Siedlec, najliczniej występowały obiekty służące do mielenia zboża na chleb i paszę. Młyny, obok wiatraków i żaren, przez wiele stuleci pełniły swe podstawowe zadania dostarczając mąkę, kaszę, otręby itp. W XIX i początkach XX wieku wiele młynów uległo modernizacji. Tradycyjne koła wodne zastąpiono bardziej wydajnymi turbinami, następnie silnikami spalinowymi, a ostatnio silnikami elektrycznymi.

Na terenie gminy Siedlce zachował się do dnia dzisiejszego młyn w Nowych Iganiach, przy rzece Muchawce, pierwotnie z napędem wodnym przy zastosowaniu turbiny Francisa, a później przerobiony na napęd elektryczny. Został wzniesiony w latach trzydziestych XX wieku i niedawno zaprzestano w nim produkcji. Młyn został wzniesiony na betonowych fundamentach, trójkondygnacyjny, z ceglanyymi surowymi ścianami. Interesującym elementem jest zegar słoneczny umieszczony na elewacji południowej. We młynie zachowało się w dużej mierze, oryginalne przedwojenne wyposażenie. Młyn ten należy do obiektów średniej wielkości i charakteryzuje się funkcjonalnymi rozwiązaniami, co do rozmieszczenia poszczególnych urządzeń i maszyn. Proces technologiczny i uwarunkowane nim wyposażenie maszynowe posiadają cechy tradycyjne. W parterze stoją mlewniki walcowe, popularnie zwane walcami. Obok mlewników ustawiony jest żubrownik - "Mars" do czyszczenia zboża. Obok stoją kosze zasypowe oraz funkcjonują elewatory. Na piętrze, nad walcami umieszczono odsiewacze a przy nich skrzynie do mieszania mąki. Wszystkie te urządzenia łączą elewatory, "szeneki", rury spustowe.

5.2.9. Cmentarze

Najstarszym cmentarzem katolickim na terenie gminy Siedlce jest cmentarz przykościelny w Pruszyńcu. Funkcjonował on od czasów średniowiecznych do 1 poł. XIX w. Do dnia dzisiejszego zachowało się tu kilkanaście płyt nagrobnych wmurowanych w ściany kościoła, m.in.: Adama Suffczyńskiego - 1827 r., ks. Michała Sadowskiego - 1829 r., Heleny Chrapowickiej - 1832 r., Heleny Rostworowskiej - 1833 r., ks. Karola Jesterscheina - 1844 r.

Do zabytkowych nekropoli należy cmentarz parafialny w Pruszyńcu, założony w pierwszej poł. XIX wieku. Rozplanowany na rzucie prostokąta, z aleją na osi, na przedłużeniu której, usytuowano klasycystyczną murowaną kaplicę. Została zbudowana na rzucie prostokąta. Elewacje otynkowane na szerszym cokole z lizenami w narożach i profilowanych gzymsach podokapowych. Na kalenicy od frontu umieszczono sygnaturkę z metalowym,

ażurowym krzyżem. Cmentarz porasta starodrzew, m.in.: dęby szypułkowe, wiązy, lipy drobnolistne, którymi nasadzona jest również krótka aleja przed bramą wjazdową. Na terenie cmentarza znajduje się zespół cennych nagrobków z 2 poł. XIX i pocz. XX wieku, m.in.: Eugeni Władysławy Zaleskiej - 1868 r., ks. Michała Lojkowskiego - 1879 r., Augustyna Sabowskiego - 1879 r., rodziny Zaleskich - 1911 r. i 1913 r.

Skromny cmentarz wiejski parafii Wołyńce, znajdujący się w ewidencji zabytków, usytuowany jest przy drodze z Wołyńca do Siedlec. Założony został w 1938 r., rozplanowany na rzucie prostokąta z dwoma alejami głównymi przechodzącymi przez środek i przecinającymi się pod kątem prostym. Znaczna część terenu cmentarza porośnięta jest starodrzewem, m.in.: sosnami, dębami szypułkowymi, lipami drobnolistnymi, brzoźkami brodawkowatymi. Na cmentarzu brak jest nagrobków o znacznych walorach historycznych i estetycznych.

5.2.10. Miejsca pamięci poza cmentarzami

W okolicach Siedlec na przestrzeni dziejów, miało miejsce wiele bitew i walk narodowowyzwoleńczych. Niektóre z nich zostały upamiętnione. Monumentalny pomnik z czerwonego piaskowca, poświęcony bitwie igańskiej stoczonej z wojskami carskimi 10 kwietnia 1831 roku, został wzniesiony w setną rocznicę bitwy w Nowych Iganiach. Posiada formę potężnego obelisku na planie kwadratu, zwieńczony kulą i orłem z rozpostartymi skrzydłami.

Również w Nowych Iganiach znajduje się mogiła kapitana Hipolita Stokowskiego z pułku grenadierów, poległego od jednej z ostatnich kul armatnich w bitwie igańskiej. W sześć lat po bitwie, wdowie po Stokowskim i jego matce, władze carskie pozwoliły wznieść skromny pomnik z piaskowca, który istnieje do dnia dzisiejszego. Reprezentuje typ steli zakończonej szczykiem z akroterionami w narożach i zwieńczony metalowym krzyżem o trójlistnie zakończonych ramionach.

Pomnik poświęcony żołnierzom Armii Krajowej, Narodowych Sił Zbrojnych oraz Batalionów Chłopskich, wzniesli mieszkańcy Pruszyń w 1999 roku. Usytuowano go w pobliżu kościoła parafialnego. Wykonany został z olbrzymiego granitowego głazu narzutowego, na którym zamocowano tablicą inskrypcyjną. Nad całością góruje, ustawiony obok, wysoki metalowy krzyż łańcki.

W Pruszyńcu – Pieńkach na posesji nr 12, przy kapliczce, wzniesiono w 2000 roku pomnik z krzyżem poświęcony poległym w obronie ojczyzny, a obok urządzono wymurowany z cegły, kącik ku pamięci poległych harcerzy z regionalnych hufców.

Wymowny pomnik upamiętniający poległych w wojnie z bolszewikami 1920 roku, wzniesiono w 1936 roku w Chodowie. Pomnik wykonany z granitu, posiada kształt krzyża stylizowanego na pień drzewa z obciętymi konarami.

5.2.11. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Na terenie gminy Siedlce spotykamy różnorodne obiekty w tej grupie zabytków. Do okazalszych obiektów należą kapliczki domkowe, tj. posiadające małe wnętrza, w których może zmieścić się kilka osób, np., kaplica w Purzecu z 1933 r., nawiązująca do form neogotyckich, jednakże po remoncie zatraciła oryginalny wygląd. Nieco skromniejsze kapliczki domkowe wzniesiono z cegły w latach trzydziestych XX wieku w Błogoszczy i Osinach. Wyróżnikami kapliczki w Błogoszczy są półkoliście zakończone okna i drzwi oraz żelazny, ażurowy krzyż na kalenicy, natomiast kapliczki w Osinach drzwi zakończone łukiem odcinkowym oraz łukiem odporowym z klińcem nad nimi. Unikatowym obiektem w tej grupie jest dziewiętnastowieczna kapliczka w Stoku Lackim. Została wymurowana z cegły i otynkowana, z elewacjami zakończonymi profilowanym gzymsem podokapowym. Dostępna jest drzwiami dwuskrzydłowymi z półkolistym nadświetlem. We wnętrzu umieszczono drewnianą rzeźbę św. Floriana o naturalnych wymiarach, świadcząca o profesjonalizmie i wysokim kunszcie wykonawcy.

Licznie na omawianym terenie występują kapliczki w postaci słupów, na rzucie kwadratu lub prostokąta, z małą wnęką, w której umieszcza się rzeźbę lub obraz z przedstawieniem postaci boskiej lub świętego. Do tego typu obiektów należy murowana kapliczka przy skřęcie do zespołu pałacowego w Stoku Lackim. We wnęce kapliczki ustawiono figurę św. Jana Nepomucena. Wielkimi walorami historycznymi i artystycznymi odznacza się murowana kapliczka z narożnikami w kształcie wtopionych kolumn z drewnianą figurą św. Jana Nepomucena w Pruszyńku przy posesji nr 10. Interesująca kapliczka słupowa znajduje się przy posesji nr 109 w Grabianowie. Posiada bryłę dwukondygnacyjną, z dwoma wnękami umieszczonymi obok siebie w kondygnacji dolnej i jedną w kondygnacji górnej. Warto też wspomnieć o ceglanej kapliczce w Topórku z lat 30-XXw., z wnęką zakończoną łukiem odcinkowym, a w przyziemiu dekorowanej formą rombu.

Najliczniej na terenie gminy występują krzyże przydrożne. Wykonane są z różnych materiałów: kamienia, metalu, betonu, drewna. Kamienne, czy betonowe posiadają najczęściej formę wielostopniowego cokołu, na którym osadzony jest krzyż. Na cokołach występują też małe wnęki na przedstawienie świętego oraz inskrypcje wykuwane bądź odlewane na metalowych tabliczkach.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 10 obiektów zabytkowych z terenu gminy Siedlce.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela nr 1

Lp.	Miejscowość	Obiekt, materiał i datowanie	Nr i data rejestru
1.	Nowe Iganie	Dwór., mur., 1828 r., przebud. 2 poł. XIX w.	A - 386 z dn. 11.07.1986 r.
2.	Nowe Iganie	Pomnik, piaskowiec, 1931 r.	56/274 z dn. 25.11.1960 r.
3.	Ostrówek	Dwór, mur., 1923 r.	A-291 z dn. 22.12.1981 r.
4.	Ostrówek	Pozostałości parku dworskiego w zespole dworu.	A - 291 z dn. 22.12.1981 r.
5.	Pruszyń	Kościół par. pw. Św. Mikołaja Bpa w Pruszyń, mur., 1807 - 1812, według proj. Karola Jesterscheina.	A – 75/407 z dn. 19.03.1962 r.
6.	Pruszyń	Dzwonnica I w zespole kościoła par. pw. Św. Mikołaja Bpa w Pruszyń, mur., 1 poł. XIX w.	A – 75/407 z dn. 19.03.1962 r.
7.	Pruszyń	Dzwonnica I w zespole kościoła par. pw. Św. Mikołaja Bpa w Pruszyń, mur., 1 poł. XIX w.	A – 75/407 z dn. 19.03.1962 r.
8.	Stok Lacki	Pałac, mur., 1875, arch. Bolesław Podczaszyński.	A-343 z dn. 30.12.1983 r.
9.	Stok Lacki	Oficyna w zespole pałacu, mur., 2 poł. XIX w.	A-343 z dn. 30.12.1983 r.
10.	Stok Lacki	Park charakterze krajobrazowym w zespole pałacu, 2 poł. XIX w.	A-343 z dn. 30.12.1983 r.

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków ruchomych województwa mazowieckiego znajdują się obiekty zabytkowe z terenu gminy Siedlce, stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja w Pruszyń. Ponadto w tej grupie zabytków znajdują się małe formy architektoniczne, jak: kapliczki i pomniki.

Wykaz obiektów ujętych w rejestrze zabytków ruchomych został przedstawiony w tabeli nr 2.

Tabela nr 2

Lp.	Miejscowość	Obiekt, miejsce przechowywania i datowanie	Nr i data rejestru
1.	Pruszyń	Wyposażenie kościoła pw. św. Mikołaja, 44 obiekty, XVIII – 1 poł. XX wieku.	B – 113/282 z dn. 23.09.1970 r.

2.	Pruszyń	Kropielnica przy kościele parafialnym pw. św. Mikołaja, granit, XVII wiek.	B-114/283 z dn. 23.09. 1970 r.
3.	Chodów	Pomnik – krzyż przy Gminnym Ośrodku Kultury, 1936 rok.	B-211, z dn. 13.05.2009 r.

5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa mazowieckiego nie zostały ujęte stanowiska archeologiczne z terenu gminy Siedlce.

5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe

Na terenie gminy Siedlce nie figurują obiekty uznane jako pomniki historii ani parki kulturowe.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

W gminie Siedlce Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zaktualizowany w dniu 27 marca 2017 r., wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków, został przedstawiony w załącznikach: nr 1 i nr 2 do Programu opieki nad zabytkami gminy Siedlce na lata 2017 – 2020.

5.5. Obiekty prawnie chronione i wpisane do rejestru pomników przyrody

Na terenie gminy Siedlce znajduje się kilka obszarów chronionych. Do obszarów prawnie chronionych zalicza się:

- 1) Rezerwat Przyrody Stawy Siedleckie Powołany Rozporządzeniem nr 57 Wojewody Mazowieckiego z dnia 24 października 2008 r. w celu ochrony cennego biotopu lęgowego, żerowisk i miejsc odpoczynku rzadkich gatunków ptaków oraz siedlisk rzadkich gatunków roślin chronionych i bezkręgowców. Obszar obejmuje 11 stawów oddzielonych groblami. Na jego terenie występują ptaki wodno-błotne, znajdują się 3 siedliska przyrodnicze oraz ponad 100 gatunków zwierząt, roślin i grzybów objętych ochroną lub uznanych za zagrożone

wyginęciem. Rezerwat znajduje się w granicach dwóch obszarów Natura 2000 – Doliny Liwca i Ostoi Nadliwieckiej.

2) Rezerwat Przyrody Gołobórz Powołany Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 26.03.1982 r. (MP nr 10 poz. 74) w celu zachowania różnorodnych zbiorowisk roślinnych z wieloma gatunkami roślin rzadkich i chronionych w krajobrazie wydmy i torfowisk wysokich. Przedmiotem ochrony są różnorodne zbiorowiska roślinne (np. unikalne zbiorowisko boru bagiennego) w interesującej oprawie krajobrazowej z bogatą florą. Gołobórz stanowi obszar siedliskowy Natura 2000. Usytuowany jest w południowej części Wysoczyzny Siedleckiej i obejmuje teren o powierzchni 65,88 ha.

3) Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu Ustanowiony został Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Siedlcach Nr VII/32/77 z dnia 10 czerwca 1977 r., nowelizowany Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Siedlcach Nr XVII/99/86, oraz Rozporządzeniem Nr 31/98 Wojewody Siedleckiego z 10.06.1998 r. Obszar ten obejmuje teren Wysoczyzny Siedleckiej Między Siedlcami a Węgrowem o powierzchni 35 800 ha. Na obszarze tym leży m.in. rezerwat przyrody „Gołobórz”. Przez prawie cały obszar przepływa rzeka Liwiec.

4) Obszar Natura 2000 Dolina Liwca jest obszarem specjalnej ochrony ptaków o powierzchni 27 431, ha. Obszar ten położony jest w rejonie ostrołęcko-siedleckim i obejmuje dolinę rzeki Liwiec od źródeł do ujścia rzeki do Bugu wraz z łąkami i zalewowymi pastwiskami utworzonymi na zmeliorowanych bagnach. Odcinki rzeki mają charakter naturalny, ale w niektórych miejscach jest ona uregulowana. W Dolinie Liwca występuje ok. 20 cennych gatunków ptaków wodno-błotnych, takich jak: cyraneczka, cyranka, czerinca, czajka, kulik wielki, rybitwa białowąsa, brodziec piskliwy, rycyk, perkoz rdzawoszyi, bocian biały, krzyżówka, błotniak stawowy, derkacz, sieweczka rzeczna, kszczyk, rybitwa czarna, podróżniczek, strumieniówka, ortolan, gęś zbożowa, gęś białoczelna. Jest to ważna ostoja szczególnie w okresie lęgowym.

5) Obszar Natura 2000 Gołobórz o powierzchni 186,5 ha jest jednym z najciekawszych i najbardziej zróżnicowanych terenów Niziny Południowopodlaskiej. Na jego obszarze występują siedliska przyrodnicze reprezentujące bardzo różne wymagania ekologiczne. Ubogie, suche, piaszczyste gleby porasta roślinność związana z naturalnym procesem utrwalania wydmy śródlądowych. Największą część pod względem powierzchni zajmują murawy szczytlichowe, ponadto występują też suche wrzosowiska z dominującym wrzosem zwyczajnym. Krajobraz stanowią malownicze zarośla jałowca pospolitego, a także suchy bór chrobotkowy, w którego runie występują chronione gatunki roślin. Ponadto obszar stanowi miejsce występowania jaszczurki zwinki.

Na terenie Gminy Siedlce znajdują się pomniki przyrody ujęte w rejestrze pomników przyrody powiatu siedleckiego, które przedstawiono w tabeli nr 4.

Tabela nr 4

Wykaz pomników przyrody z terenu gminy Siedlce					
Lp.	Akt prawny obowiązujący i data publikacji	Lokalizacja	Obiekt poddany ochronie	Obwód, lub powierzchnia	Wys.
1.	Rozporządzenie Nr 10 Wojewody Mazowieckiego z dnia 02 marca 2009 r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu siedleckiego (DUWM.2009.36.864) 2009.03.18.	Białki - Gimnazjum w Białkach, obok bramy	Dąb szypułkowy - Quercus robur oraz Wiąz szypułkowy - Ulmus laevis	252 cm 195 cm	20 m 23 m
2.	Rozporządzenie Nr 10 Wojewody Mazowieckiego z dnia 02 marca 2009 r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu siedleckiego (DUWM.2009.36.864) 2009.03.18.	Białki - Gimnazjum w Białkach, obok boiska	grupa drzew 6 sztuk Jesion wyniosły - Fraxinus excelsior	105 - 151 cm	24 m
3.	Rozporządzenie Nr 10 Wojewody Mazowieckiego z dnia 02 marca 2009 r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu siedleckiego (DUWM.2009.36.864) 2009.03.18.	Kolonia Żelków Działka nr ewiden. 378/1	skupisko tworów przyrody żywej - Groszek wschodniokarpacki; Przewiercień pospolity Lathyrus laevigatus	ok. 0,18h	
4.	Rozporządzenie Nr 10 Wojewody Mazowieckiego z dnia 02 marca 2009 r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu siedleckiego (DUWM.2009.36.864) 2009.03.18.	Żelków, teren parku (aleja łączy dwa parki)	grupa drzew 16 szt. Modrzew polski Larix decidua	118 – 214 cm	12,5 - 21 m

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Najcenniejsze i o wielkim znaczeniu obiekty z terenu gminy Siedlce, zostały wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego. Wśród nich szczególne znaczenie, posiada pomnik o randze krajowej, poświęcony bitwie pod Iganiami, stoczonej w czasie powstania listopadowego. Trzeba wspomnieć, że wiele bitew toczyło się wzdłuż traktu brzeskiego, m. in. pod Wawrem, Dębem Wielkim, Iganiami, Olszynką Grochowską. Z tych bitew największą i najważniejszą była bitwa pod Iganiami, uważana przez historyków za największy sukces militarny wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. 10 kwietnia 1831 roku, korpus gen. Ignacego Prądyńskiego stanął pod Iganiami w sile 7 tysięcy żołnierzy i 14 dział, mając przed sobą 19 tysięcy Rosjan pod dowództwem Rosena, z czego 16 tysięcy w najbliższej okolicy Igań i 28 dział na przeciwnym wyższym brzegu rzeki Muchawki. Gen. Prądyński rozpoczął atak i Polakom udało się opanować część zabudowań igańskich i zdobyć dwa działa. W tym samym czasie pojawiły się jednostki rosyjskie wycofujące się spod Kostrzyna. Gen. Faesi zszedł z szosy Siedleckiej i zamierzał włączyć się do bitwy. Wówczas Prądyński udał się na swoje lewe skrzydło i osobiście poprowadził do natarcia na jazdę Sieviersa 6 batalionów piechoty. Rosjanie nie wytrzymali i zaczęli się cofać. Ich opuszczone pozycje zajęły jednak siły 2 pułków piechoty Faesiego. Prądyński do ataku na te stanowiska wydzielił 1 pułk piechoty. Sam na czele 5 pułku zmienił kierunek ataku i ruszył przez Iganie na bok i tyły jeźdźców nacierających na 8 pułk piechoty. Artyleria rosyjska spoza Muchawki wstrzymała ogień, aby nie razić własnych żołnierzy. Piechota rosyjska w Iganiami próbowała stawiać opór, została jednak zniesiona w ataku na bagnety. Widząc groźbę odcięcia odwrotu, Rosjanie przerwali atak na 8 pułk i próbowali ogniem zatrzymać natarcie Prądyńskiego. Kiedy nie odniosło to żadnego rezultatu przerwali ostrzał i ruszyli biegiem w kierunku przeprawy na Muchawce. Polacy w pogoni wpadli na rozciągniętą kolumnę rosyjską. Po krótkiej, żaźartej walce opanowali przeprawę. Jedynie część Rosjan zdołała przejść na drugi brzeg, reszta pozbawiona możliwości odwrotu złożyła broń. Wcześniej za Muchawkę zdołała ująć jazda Sieviersa i 2 pułki piechoty. Bitwa skończyła się zwycięstwem Polaków. Straty rosyjskie wyniosły ok. 4.5- 5 tys. ludzi w zabitych, rannych i jeńcach. Polacy stracili ok. 400-500 żołnierzy 3 działa, chorągiew Pułku Wołyńskiego. Korpus Rosena został wyeliminowany z walki i odesłany do Brześcia nad Bugiem.

Bardzo interesujące założenie przestrzenne kościoła par. pw. Św. Mikołaja, o znaczeniu ponadregionalnym, znajduje się w Pruszyńcu. Charakterystyczną cechą tych założeń jest bezpośrednie i regularne powiązanie z wnętrzem miejscowości. Monumentalny kościół, będący głównym akcentem architektonicznym, wytycza główną oś kompozycyjną założenia i podporządkowując sobie dwie wieże - dzwonnice z bramą między nimi, wiąże się w jednolitą kompozycję przestrzenną. Oprócz wartości architektonicznych, kościół

reprezentuje niezmiernie wysokie wartości historyczne, gdyż został wzniesiony z fundacji fundacji Adama Suffczyńskiego podstolego lubelskiego i jego siostry Heleny Chrapowickiej, kasztelanowej mściśławskiej. Ponadto został tu pochowany Stanisław Rostworowski, który po wielu latach wojaczki osiadł w Pruszyńcu. Jest uznawany za jednego z najwybitniejszych oficerów polskich doby napoleońskiej. Jako polski żołnierz walczył z wojskami rosyjskimi pod Pułtuskiem i Iławą Pruską. Brał udział w wojnie francusko-hiszpańskiej po stronie Napoleona, m.in. w bitwie o opanowanie wąwozu pod Samosierrą, gdzie został ranny. Za uczestnictwo w walce otrzymał Order Kawalerski Legii Honorowej. Wielokrotnie pełnił służbę oficera ordynansowego przy cesarzu. W 1810 r. Napoleon mianował go kawalerem cesarstwa z donacją na dobrach Monte di Milano, a rok później został awansowany do stopnia majora. Brał udział w początkowej fazie kampanii moskiewskiej. Był w otoczeniu cesarza w bitwie pod Lipskiem w 1813 r. Dowodził oddziałem eskortującym rodzinę cesarską w drodze do Blois nad Loarą. Wrócił do Królestwa Polskiego w 1814 r., ale pod komendą ks. Konstantego nie chciał walczyć i otrzymał dymisję. W 1816 r. zawarł ślub z Urszulą z hr. Potulickich i gospodarował w dobrach swej ciotki Heleny Chrapowickiej w Pruszyńcu, odziedziczonych później na mocy testamentu. Śmierć zastała go w Warszawie, ale ciało przewieziono do Pruszyńca i tu znalazł miejsce wiecznego spoczynku. Poprzez najstarszego syna Joachima jest dziadkiem wybitnego polskiego dramaturga - Karola Huberta Rostworowskiego, a także pradziadkiem jego trzech uzdolnionych synów: poety – Jana, muzeologa i byłego ministra kultury - Marka oraz wybitnego historyka - Emanuela Mateusza Rostworowskich.

Ponadlokalną rangę posiada zespół pałacowo-parkowy w Stoku Lackim. Pałac zaprojektowany przez wybitnego architekta Bolesława Podczaszyńskiego, wyróżnia się wyszukaną formą architektoniczną. W bryle pałacu eksponowany jest wykusz w elewacji bocznej oraz środkowy ryzalit z attyką i balkonem wspartym na czterech kolumnach, pod którym podjazd prowadzący do głównego wejścia. Całość utrzymana jest w harmonijnym stylu neorenesansowym z elementami eklektyzmu.

Duże znaczenie posiada, na pozór skromny i zaniedbany, dwór w Nowych Iganiach. Swoim usytuowaniem, rozplanowaniem i bryłą nawiązuje do układu staropolskiego dworu, realizowanego na przestrzeni stuleci. Posiada bryłę jednokondygnacyjną oraz układ dwutraktowy z gankiem na osi głównej oraz salonem z wyjściem do ogrodu. Jego wielkie znaczenie jest niekwestionowane ze względu na walory historyczne. W dworze tym miał swą kwaterę gen. Kicki, będący jednym z dowódców bitwy pod Iganiami.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Stan zachowania większości obiektów wpisanych do rejestru zabytków budzi wiele zastrzeżeń. Nawet obiekty sakralne, które z reguły są utrzymywane w dobrym stanie, wymagają pilnych prac remontowo-konserwatorskich. Elewacje kościoła i towarzyszących

mu dzwonnicy w Pruszyńcu, posiadają ubytki tynku i warstwy malarskiej, z wyraźnie widocznymi zawilgoczeniami będącymi następstwem podciągania kapilarnego wody.

Do najbardziej zagrożonych obiektów wpisanych do rejestru zabytków należy dwór w Nowych Iganiach, gdzie właściciel od kilkadziesiąt lat świadomie dewastuje budynek, m. in. hodując w nim świnię, składując nawozy, a ostatnio pozostawił obiekt opuszczony. Zespół pałacowy w Stoku Lackim utrzymywany jest w należytym stanie, pałac i oficyna zostały w niedawnym czasie odremontowane, a w parku przeprowadzono zabiegi pielęgnacyjne. W dobrym stanie jest też budynek dworu w Ostrówku, natomiast otaczający park wymaga prac rewaloryzacyjnych, a opuszczone budynki oficyny i spichlerza popadają w szybko postępującą ruinę.

Niepokojącym zjawiskiem stają się prace remontowe obiektów prowadzone niezgodnie z wymogami konserwatorskimi. Często remonty i modernizacje budynków zabytkowych są prowadzone niewłaściwie. Z reguły usuwane są detale architektoniczne, takie jak: gzymsy, obramienia okien i drzwi, zmieniane są kształty dachów i rodzaj okładzin ścian, przez co obiekty tracą swe cechy stylowe. W licznych ostatnio modernizacjach związanych z wymianą okien, dostrzegamy zastępowanie dotychczasowych dwuskrzydłowych, wielopodziałowych na jednoskrzydłowe bez podziałów, co zacierza historyczny wygląd i szpeci budynek. Najgorsze jest jednak to, że dokonuje się rozbiórki zabytków bez powiadomienia służb konserwatorskich.

W obecnym czasie bardzo znacząco poprawił się stan zachowania miejsc pamięci. Pomnik o randze krajowej w Nowych Iganiach, upamiętniający zwycięską bitwę z czasu powstania listopadowego, był porośnięty mchem i glonami. Schodkowo ułożone płyty przy podstawie straciły stabilność. W kwietniu 2017 roku rozpoczęto przy pomniku prace konserwatorskie przywracające mu dawną świetność. Pilnych prac restauratorskich wymaga zaplanowany do konserwacji w 2017 r., pomnik Hipolita Stokowskiego w Nowych Iganiach. Jego interesujące zwieńczenie z akroterionami w narożach jest popękane i częściowo pokruszone. Pomnik w Pruszyńcu poświęcony żołnierzom Armii Krajowej, Narodowych Sił Zbrojnych oraz Batalionów Chłopskich, usytuowany go w pobliżu kościoła parafialnego, jest w złym stanie, porośnięty mchem i glonami, a podstawa popękana i pokruszona. Pomnik - krzyż w Chodowie, upamiętniający poległych żołnierzy polskich w wojnie z bolszewikami w 1920 roku, ze znacznymi ubytkami spoin zaplanowany jest do konserwacji w 2017 r. Nie budzi zastrzeżeń stan bardzo zadbanego pomnika poświęconego poległym w obronie ojczyzny i kącika poległych harcerzy na posesji nr 12 w Pruszyńcu – Pienkach.

Liczne zagrożenia dotyczą również dziedzictwa archeologicznego gminy. Najważniejszym czynnikiem zagrażającym stanowiskom archeologicznym jest głęboka orka prowadzona na obszarze stanowisk, czego efektem jest wyorywanie pojedynczych palenisk lub innych bliżej nieokreślonych artefaktów. Innym, zagrożeniem, jest eksploatacja piasków i żwirów bez wymaganego pozwolenia, mogąca doprowadzić do całkowitej destrukcji

stanowiska. Ostatnio zaistniałym problemem jest rabunek stanowisk archeologicznych. Coraz częściej spotykamy się z dzikimi działaniami „poszukiwaczy skarbów” penetrujących stanowiska wykrywaczami metali.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona w tabeli nr 5.

Tabela nr 5

Analiza SWOT

***Szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego
Gminy Siedlce***

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - położenie w obrębie Siedlecko-Węgrowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz w obszarze „Natura 2000”, - sąsiedztwo dużego miasta, - korzystne połączenia komunikacyjne gminy z dużymi miastami, - obszary atrakcyjne przyrodniczo oraz krajobrazowo, m.in. ze względu na rzekę Liwiec i jej naturalną dolinę, - niski stopień zanieczyszczenia środowiska, - występowanie obiektów zabytkowych i historycznych o wartościach ponadregionalnych, - bogactwo dziedzictwa archeologicznego, - dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: rowerowej i konnej, - funkcjonujące szlaki turystyczne piesze, i rowerowe, - posiadanie gminnej ewidencji zabytków, - działający Gminny Ośrodek Kultury w Chodowie, - kultywowanie twórczości ludowej, 	<ul style="list-style-type: none"> - niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami, - niewystarczająca informacja na temat istniejących zabytków na terenie gminy, - brak wypracowanych programów opieki nad zabytkami z terenu gminy, - niewystarczająca promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki i agroturystyki, - niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy, - duży koszt rewaloryzacji zabytków i brak środków na finansowania tego rodzaju zadań, - niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych, - brak wiedzy na temat źródeł i sposobów pozyskiwania środków na odnowę zabytków wśród właścicieli, - niska aktywność ludzi młodych w działaniach upowszechniających kulturę

<ul style="list-style-type: none"> - wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji i regionalizmu. 	<ul style="list-style-type: none"> lokalną, - trudności finansowe właścicieli zabytków.
<p>SZANSE</p>	<p>ZAGROŻENIA</p>
<ul style="list-style-type: none"> - uwzględnienie potrzeb ochrony zabytków w dokumentach strategicznych i programowych gminy oraz w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, - wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe, - wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem i agroturystyką, - korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego, - zachowanie czystego środowiska przyrodniczego oraz wartościowego krajobrazu kulturowego, - możliwość pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków z różnych źródeł, - działalność w regionie Lokalnej Grupy Działania „Ziemi Siedleckiej”, - budzenie świadomości kulturowo-histerycznej mieszkańców gminy (montaż tablic informacyjnych przy zabytkach, tworzenie ścieżek edukacyjnych, szlaków turystycznych pieszych i rowerowych), - rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, - promocja walorów krajobrazu kulturowego gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> - niski poziom świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy, - niedostateczne środki publiczne na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych, - brak dotowania prac przy zabytkach znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków, - degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie nowej zabudowy nie nawiązującej do tradycji regionu, - brak profesjonalnej i ciągłej informacji o zabytkach, - brak oznakowania obiektów zabytkowych - trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami a zwłaszcza duża konkurencja o uzyskanie środków z Unii Europejskiej, - wzrost kosztów prac remontowo-konserwatorskich zabytków, - niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy, - pogarszający się stan zachowania obiektów folwarcznych spowodowany ich opuszczeniem, - niewystarczająca edukacja młodzieży o dziedzictwie kulturowym regionu, - obciążenie gminy nowymi zadaniami bez zabezpieczenia środków finansowych.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Siedlce

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron Gminy w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, określono następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego
2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy
3. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych. Jako kierunki działań realizacji Programu opieki nad zabytkami Gminy Siedlce w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.
2. Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.
3. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.
4. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
5. Edukacja i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym gminy oraz rozszerzenie systemu informacji turystycznej
6. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.

Priorytet I:

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania	Zadania
Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków	- prowadzenie monitoringu i weryfikacji oraz aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków, - uzupełnianie informacji w kartach adresowych zabytków, - współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków

	<p>przy aktualizowaniu GEZ,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyłączenie z ewidencji wojewódzkiej obiektów nieistniejących, - dokumentowanie obiektów planowanych do rozbiórki wymaganymi kartami.
<p>Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego), - wspieranie badań naukowych dotyczących obiektów zabytkowych oraz historii regionu, - wspieranie badań archeologicznych na stanowiskach o dużych wartościach kulturowych.

Priorytet II:

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy

Kierunki działania	Zadania
<p>Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opracowanie planów odnowy miejscowości oraz miejscowych planów, szczególnie dla obszarów o dużym nasyceniu stanowiskami archeologicznymi, - dbałość o włączanie zagadnień ochrony zabytków przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, - konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną zaproponowaną w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, - respektowanie zlokalizowanych stanowisk archeologicznych oraz stref ochrony archeologicznej przy sporządzaniu dokumentów planistycznych, - dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych w

	<p>tym iluminacja eksponowanych obiektów,</p> <ul style="list-style-type: none"> - ochrona panoram oraz przedpoli widokowych zespołów zabytkowych oraz miejscowości o wartościach kulturowych, - realizowanie nowej zabudowy w harmonii z historyczną kompozycją układu przestrzennego, gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy.
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> - podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków, - rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych, - zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, ewidencjonowanie zabytków ruchomych), - bieżąca opieka nad miejscami pamięci narodowej, - przekazywanie właścicielom zabytków informacji o wszelkich możliwościach dofinansowania prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach, - doradztwo w przygotowaniu wniosków o dofinansowanie prac przy zabytku, - stosowanie zachęt prawnych i finansowych oraz pomocy publicznej dla inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, - współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego wynikających z działalności inwestycyjnej bądź osób dziko penetrujących stanowiska wykrywaczami metali.

Priorytet III:

Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunki działania	Zadania
Edukacja i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym	<ul style="list-style-type: none"> - wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności

<p>gminy oraz rozszerzenie systemu informacji turystycznej</p>	<p>celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej,</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, - stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dot. najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy, - opracowanie tablic informacyjnych dotyczących szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy, - wytyczenie nowych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, konnych, tras i ścieżek dydaktycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego gminy, - udostępnienie informacji o zabytkach gminy w Internecie.
<p>Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie gminy, - wspieranie działań instytucji kultury, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, - współpraca z mediami lokalnymi w dziedzinie promocji walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego, - wykorzystanie imprez masowych organizowanych w gminie oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego, - wydawanie i wspieranie publikacji: przewodników turystycznych, folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami gminy Siedlce, wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

1) instrumentów prawnych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Siedlce z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie w oparciu o przepisy:

- Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)
- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 672, ze zm.)
- Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 778, ze zm.)
- Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.)
- Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2016 poz. 2147)
- Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2255)
- Dokumentów wydawanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wynikających z przepisów ustawowych.

2) instrumentów finansowych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Siedlce z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz. U. 2016, poz. 617) zwalniającej od podatku rolnego: grunty wpisane do rejestru zabytków, pod warunkiem ich zagospodarowania i utrzymania zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (Art. 12, ust.1, pkt.11)
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2016, poz. 716) zwalniającej z podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.).
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (Dz. U. z 2015 r., poz. 86) ustalającej: zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków.
- rozważenie wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane właściwym utrzymywaniem tych obiektów

- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich
- rozważenie uchwalania dotacji dla właścicieli i posiadaczy obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków na realizację prac remontowo-konserwatorskich.
- korzystanie z formy współpracy między podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym, w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP), poprzez dzielenie ryzyka, wspólne korzystanie ze specjalistycznej wiedzy sektora prywatnego lub dodatkowego źródła kapitału. Zastosowanie formuły PPP umożliwia podział kosztów i ryzyka pomiędzy partnera publicznego i prywatnego, ułatwia realizację spraw administracyjno-proceduralnych. Dzięki szerszej ofercie zwrotnych instrumentów finansowych (m.in. pożyczek, poręczeń) będzie można wesprzeć więcej projektów realizowanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa.

Nadal finansowane będą inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, także projekty m.in. z dziedziny kultury, zatrudnienia, edukacji czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Wsparcie otrzymają projekty związane z kompleksową rewitalizacją (w tym rewitalizacją społeczną), ekologicznym transportem, gospodarką niskoemisyjną.

3) instrumentów koordynacji, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Siedlce z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, programach ochrony środowiska;
- współpraca z organizacjami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- współpracę z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Siedlcach w odniesieniu do wszelkich działań podejmowanych przez samorząd gminy Siedlce dotyczących zagadnień z zakresu szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego istniejącego na obszarze gminy.

4) instrumentów społecznych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Siedlce z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- działania edukacyjne promocyjne
- współdziałanie z organizacjami społecznymi
- działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

5) instrumentów kontrolnych, dzięki którym realizacja zadań przez Wójta Gminy Siedlce z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- bieżącą aktualizację gminnej ewidencji zabytków
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

W celu efektywnego monitorowania przyjęto wskaźniki służące ocenie wdrażania Programu opieki nad zabytkami gminy Siedlce:

- Liczba zweryfikowanych kart adresowych gminnej ewidencji zabytków.
- Liczba wykonanych kart ewidencyjnych dla obiektów planowanych do rozbiórki.
- Liczba wykonanych opracowań studialnych i dokumentacyjnych.
- Poziom określony procentowo objęcia wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
- Liczba obiektów w otoczeniu których stworzono odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej oraz zastosowano odpowiednie podświetlenie.
- Liczba obiektów poddanych odbudowie, rewaloryzacji lub konserwacji.
- Liczba obiektów, w których założono instalacje zabezpieczające przed pożarem i kradzieżą.
- Liczba zajęć w przedszkolach i szkołach przeprowadzonych na temat zabytków.
- Liczba uczestników lub konkursów, wystaw i innych działań dotyczących dziedzictwa i tradycji.
- Liczba tablic i plansz informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych z terenu gminy.
- Liczba tablic informacyjnych dotyczących ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych.
- Liczba obiektów ujętych w internetowej bazie danych.
- Liczba audycji radiowo-telewizyjnych i materiałów prasowych popularyzujących dziedzictwo kulturowe.
- Liczba imprez wykorzystanych do promocji dziedzictwa kulturowego.

- Liczba przewodników, folderów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

10. Źródła finansowania realizacji Programu

Zasady finansowania opieki nad zabytkami, zostały określone w zapisach art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Zgodnie z zapisem art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Natomiast właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio nie związane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych. Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, środków prywatnych, budżetu państwa lub funduszy europejskich.

O dofinansowanie prac obiektów zabytkowych położonych na terenie gminy Siedlce można ubiegać się z następujących źródeł:

Źródła krajowe:

- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona Zabytków ((Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Wspieranie działań muzealnych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)

- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Kultura ludowa i tradycja (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków archeologicznych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Miejsca Pamięci Narodowej (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Kultura Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mwzkz.pl)
- Dotacje Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.pl)
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.wfosigw.pl)
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/fundusz-koscielny>)
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów, obsługiwany przez Bank Gospodarstwa Krajowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mir.gov.pl i www.bgk.com.pl) oraz <https://www.bgk.pl/osoby-fizyczne/fundusz-termomodernizacji-i-remontow/>

Źródła zagraniczne:

- Źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.eu oraz <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl>)
- Program INTERREG Europa 2014 - 2020 (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.ewt.gov.pl)

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://www.pois.gov.pl> oraz www.nfosigw.gov.pl)
  - Program Polska Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.polskacyfrowa.gov.pl oraz www.funduszeuropejskie.gov.pl)
- Źródła poza unijne:
- Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.eog.gov.pl)

11. Realizacja i finansowanie przez Gminę zdań z zakresu ochrony zabytków

Prace konserwatorskie i remontowo – budowlane zabytków wpisanych do rejestru zabytków, mogą być dofinansowane z różnych źródeł i przez różne podmioty. Zabytki wpisane do rejestru zabytków stanowią zaledwie niewielką część wszystkich zabytków znajdujących się na terenie gminy Siedlce. To obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w głównej mierze kształtują krajobraz kulturowy gminy. Są wśród nich obiekty o znacznych walorach historycznych, architektonicznych i estetycznych.

Należy dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytkowych obiektów, jak i całej przestrzeni publicznej, pozytywnie wpływał na jakość życia mieszkańców. Ważne też jest aby wygląd obiektów z obszaru gminy podkreślał bogatą historię, osiągnięcia architektoniczne i urbanistyczne z tego terenu, a turystów i gości przyciągał do częstych odwiedzin oraz zachęcał do dłuższych pobytów w gminie Siedlce. Można to osiągnąć, m. in. poprzez podejmowanie zadań nakreślonych w Programie opieki nad zabytkami, w tym prac remontowo-konserwatorskich.

Na prace z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, z budżetu Gminy Siedlce mogą zostać udzielone dotacje na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach nieruchomości, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, znajdujących się na terenie gminy Siedlce.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie elewacji, z uwzględnieniem charakterystycznych dla tego zabytku detali architektonicznych (cokołów, gzymsów, lizen, pilastrów, fryzów, attyk, sterczyn, balkonów, boniowań, frontonów, balustrad, portali, obramowań drzwi i okien, itp.)
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej;
- wymiana pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- wykonanie instalacji przeciwpożarowej i odgromowej.

Uprawnionymi do ubiegania się o dotacje są wszystkie podmioty, które są właścicielem, użytkownikiem wieczystym lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, bądź posiadają taki zabytek w trwałym zarządzie.

Z budżetu Gminy Siedlce mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac lub robót przy zabytkach nieruchomych, jeżeli zabytek ten spełnia następujące kryteria:

- zabytek znajduje się na terenie gminy Siedlce,
- jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków.

Dotacja może być udzielona na sfinansowanie prac lub robót budowlanych przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji albo w roku następnym.

Dotacja z budżetu Gminy Siedlce może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

W przypadku zdarzeń losowych (np. pożar, huragan) gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych.

Dotacja z budżetu Gminy Siedlce może być udzielona po wykonaniu prac lub robót i zweryfikowaniu zakresu przeprowadzonych prac lub robót.

W przypadku gdy beneficjent na prace lub roboty budowlane przy zabytku otrzymuje również inne środki publiczne, kwota dotacji przyznanej z budżetu Gminy Siedlce wraz z kwotami przyznanych na ten cel innych środków publicznych nie może przekraczać 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Wysokość środków na dotacje w budżecie Gminy Siedlce, ustalana jest corocznie. Środki w budżecie rocznym zabezpieczone będą na podstawie złożonych wniosków.

Spis tabel:

1. Wykaz obiektów z terenu gminy Siedlce wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego.

2. Wykaz obiektów z terenu gminy Siedlce wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego.
3. Wykaz pomników przyrody z terenu gminy Siedlce.
4. Analiza SWOT

Materiały na których oparto opracowanie

Dokumenty:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, ze zm.)
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.)
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2255)
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016, poz. 448 ze zm.)
5. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2014 – 2017.
6. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013
7. Uzupełnienie Narodowej strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020.
8. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030.
9. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego 2014.
10. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015.
11. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020
12. Strategia Rozwoju Powiatu Siedleckiego na lata 2015 - 2020 z perspektywą do 2025
13. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Siedleckiego na lata 2016-2019 z perspektywą na lata 2020 – 2023.
14. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Siedleckiego na lata 2005 – 2013.
15. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2009-2012.
16. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Siedlce na lata 2015-2018 z perspektywą do roku 2022.
17. Plan Odnowy Miejscowości Chodów na lata 2010-2018.
18. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Siedlce.

Podstawowa literatura:

1. Aleksandrowicz P., Diecezja siedlecka czyli podlaska (1818-1968), Siedlce 1971.
2. Bruckner A., Encyklopedia Staropolska, Warszawa 1990 (reprint).
3. Badania archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu, Warszawa 1975.
4. Chudziński T., Śladami powstania listopadowego, Warszawa 1996.
5. Chudziński T., Mazowsze południowo – wschodnie. Podlasie zachodnie. Przewodnik turystyczny, Warszawa 1966.

6. Galicka I., Sygietyńska H., Najcenniejsze zabytki województwa siedleckiego. Szkice Podlaskie, Siedlce 1986.
7. Gloger Z., Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce, Warszawa 1909
8. Gloger Z., Encyklopedia staropolska ilustrowana, Warszawa 1972, t. III
9. Herz L., Wędrówki Mazowieckie I, Pruszków 2001
10. Katalog Zabytków sztuki w Polsce, powiat siedlecki, tom X, z. 22, Warszawa 1965.
11. Kopówka E., Kopówka K., Ostas C., Bojownikom o niepodległość. Cześć! Miejsca pamięci związane z odzyskaniem niepodległości w 1918 r., wojną polsko – bolszewicką 1920r. i Marszałkiem Józefem Piłsudskim na południowo – zachodnim Podlasiu i wschodnim Mazowszu, Siedlce 2001.
12. Mikulski J., Powiat Siedlecki, Siedlce 1935.
13. Ostas C., Siedlce i okolice, Siedlce 1988.
14. Ostas C., Siedlce. Otwartą bramą w dolinę Bugu. Siedlce i okolice – trasy rowerowe. Siedlce 2014.
15. Ostas C., Zabytki architektury i budownictwa w województwie siedleckim – krótka charakterystyka, [w:] Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, woj. siedleckie, t.36, Warszawa 1988.
16. Pietrzak M., Dwory, folwarki, pałace zachodniego Podlasia, Sokółów Podlaski 1996.
17. Podgórski M., Traktem bitym przez Podlasie, Lublin 1982.
18. Podlasie. Przewodnik, opracowanie zbiorowe, Warszawa 1997.
19. Strychalski J., Bitwa pod Iganiami (10.IV.1831), Siedlce 1985.
20. Strychalski J., Upamiętnione miejsca walki i męczeństwa w województwie siedleckim 1794 – 1945. Przewodnik, Siedlce 1983.

Załączniki:

1. Załącznik Nr 1. Wykaz założeń przestrzennych, obiektów architektury i budownictwa, kapliczek, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Siedlce.
2. Załącznik Nr 2. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Siedlce.

Opracowanie:

mgr Iza Szklarz